

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jakub Lyko

Řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti

Diplomová práce

Olomouc 2015

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti zpracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.“

V Lipníku nad Bečvou dne 16. dubna 2015

.....

Jakub Lyko

Rád bych tímto poděkoval JUDr. Kláře Hamulákové, Ph.D. za její cenné rady a připomínky, které přispěly k vypracování mé práce, jakož i za čas, který odbornému vedení diplomové práce věnovala.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	6
ÚVOD.....	7
1 STARONOVÝ INSTITUT NEZVĚSTNOSTI.....	10
1.1 DŮVODY PŘIJETÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY A JEJÍ PŘEDMĚT	11
1.2 HMOTNĚPRÁVNÍ PODMÍNKY	12
1.3 NEZVĚSTNOST A JEJÍ VZTAH K DOMNĚNCE SMRTI	14
2 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO.....	16
2.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ A PROCESNÍ PODMÍNKY	16
2.2 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ	18
2.3 PRŮBĚH ŘÍZENÍ A DOKAZOVÁNÍ.....	21
2.4 ROZHODNUTÍ	23
2.4.1 Opravné prostředky	25
2.4.2 Účinky rozhodnutí	25
2.4.3 Pozbytí účinků rozhodnutí.....	27
3 PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO DLE NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	28
3.1 SMRT ČLOVĚKA	28
3.1.1 Smrt biologická	29
3.1.2 Smrt z právního hlediska	29
3.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA V NOZ	30
3.2.1 Důkaz smrti	30
3.2.2 Domněnka smrti	31
4 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO A JEHO VZTAH K ŘÍZENÍ O NEZVĚSTNOSTI.....	34
4.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ.....	34
4.2 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ.....	37
4.3 PRŮBĚH ŘÍZENÍ A FÁZE DOKAZOVÁNÍ.....	38

4.4	ROZHODNUTÍ	40
4.4.1	Opravné prostředky	40
4.4.2	Zrušení a změna rozhodnutí	41
4.4.3	Účinky rozhodnutí	41
4.5	ŘÍZENÍ O URČENÍ DATA SMRTI	42
4.5.1	Zahájení řízení	42
4.5.2	Zastoupení	44
4.5.3	Průběh řízení	44
4.5.4	Rozhodnutí	44
4.6	VZÁJEMNÝ VZTAH ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO/MRTVÉHO	45
5	PRÁVNÍ NÁSLEDKY PROHLÁŠENÍ	47
5.1	PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO	47
5.2	PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO	49
	ZÁVĚR	50
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
	SHRNUTÍ	59
	SUMMARY	59
	KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS	60

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
CC	Code Civil
CCQ	Civil Code of Quebec
ZPM	rakouský zákon č. 23/1951, o prohlášení za mrtvého
OZO	obecný zákoník občanský
ZMPS	zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
ZEO	zákon č. 133/2000, o evidenci obyvatel a rodných čísel, ve znění pozdějších předpisů
ZZS	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, která jsou povahou nesporná. Téma práce jsem si zvolil na základě jeho aktuálnosti, kdy ke dni 1. 1. 2014 na našem území nabyl účinnosti zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“), kam byla začleněna úprava nesporných a jiných řízení, dříve upravených zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). Spolu se zákonem č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (dále jen „NOZ“) bylo zavedeno řízení o prohlášení člověka za nezvěstného a v řízení o prohlášení člověka za mrtvého došlo k podstatným změnám.¹ Přijatá legislativa přináší také terminologické změny.²

Nová koncepce civilního práva procesního navazuje na tradici prvorepublikové právní úpravy (v podobě zákona č. 113/1895 z. ř., o soudním řízení v občanských rozepřích a zákona č. 100/1931 Sb., o zásadních ustanoveních soudního řízení nesporného), která u nás platila až do 31. 12. 1950.³ Po nástupu socialismu však stejně jako celá řada dalších zákonů nevyhovovala nově nastolenému režimu a jako taková byla spolu s občanským zákonem zrušena bez adekvátní náhrady. Až do roku 1989 na našem území platila jednotná úprava nalézacího řízení, postupně zavedena zákony č. 142/1950 Sb. a 99/1963 Sb., která působila výkladové (např. definice účastenství) i praktické (nepřehlednost) obtíže a umožňovala státu zasahovat do soukromoprávních vztahů. Přesto, že zákon pojem nesporná řízení neznal, ta se projevovala formou odchylek od obecné úpravy (§ 176 a násl. OSŘ, platném a účinném ke dni 1. 1. 1964). Po sametové revoluci vznikl mladému státu nelehký úkol- vypořádat se s legislativou minulého režimu, která nebyla vhodná pro fungování právního státu. Tento úkol zahrnoval i rekonstrukci civilního práva procesního, kterou se odborníci zabývali od počátku 90. let. V této době se začalo diskutovat o potřebě legislativního rozdělení nalézacího řízení na řízení sporné a nesporné. Dlouhou dobu se nic podstatného nedělo a zákonodárce problematiku přehlížel. K činnosti ho přinutilo až přijetí NOZ v březnu roku 2012, kdy vyvstal požadavek na novou úpravu civilního práva procesního, která by vyhovovala nové úpravě hmotné. V reakci na to došlo k přijetí ZŘS⁴, kam zákonodárce vyčlenil nesporná a jiná řízení, a novelizaci OSŘ, kde byla ponechána sporná a vykonávací řízení.⁵

---

¹ Pozn. Jednou z nich je rozlišení důvodů, na jejichž základě soud člověka prohlašuje za mrtvého.

² Pozn. Opatrovník je nově jmenován, nikoliv ustanovován. V řízení o určení data smrti soud již „neustanoví mrtvému opatrovníka“, ale jmenuje opatrovníka k ochraně oprávněných zájmů zemřelého. Nová úprava nezaměňuje důkaz smrti (§ 26 odst. 2 NOZ) a domněnku smrti (§ 71 a násl. NOZ) apod.

³ WINTEROVÁ, Alena. K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky). *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 23-24, s. 836.

⁴ Pozn. Zákonodárce zvažoval 3 možné alternativy řešení. Nakonec v důsledku časové tísně bylo přistoupeno k rozříštění právní úpravy nalézacího řízení, což se může jevit jako prozatímní řešení než dojde ke komplexní

Ve své práci se zaměřuji především na (staro)nový institut nezvěstnosti, jak ho zavádí NOZ a nově vzniklé řízení o prohlášení „člověka“ za nezvěstného podle ZŘS. Dále se zabývám novelizovaným řízením o prohlášení „člověka“ za mrtvého v ZŘS a jeho hmotněprávními předpoklady v NOZ. Neopomínám ani řízení o určení data smrti, které taktéž spadá do tématu práce. Pozornost věnuji zejména procesní úpravě řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, u nichž rozebírám jednotlivé fáze. Zmiňuji také zahraniční právní úpravu (Code Civil, Civil Code of Quebec), kterou se NOZ a ZŘS inspirovalo. Podrobnější komparací se však nezabývám, neboť pro to není dostatečný prostor.

Cílem diplomové práce je celkové zhodnocení nové koncepce řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti a rozbor právní úpravy, zabývající se uvedenou problematikou. S ohledem na změny, které nová koncepce přináší do právního řádu, si kladu tyto otázky: „Je stávající právní úprava řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti uspokojivá? Čemu by měl zákonodárce nadále věnovat pozornost? Zaručuje právní řád pohřešovanému/nezvěstnému v soudním řízení odpovídající ochranu?“ V rámci těchto výzkumných otázek stanovuji následující hypotézy: Právní úprava plní účel, k němuž byla vytvořena. Právní řád dostatečně chrání práva pohřešovaného/nezvěstného v soudním řízení.

Časový a hmotný rozsah materie zahrnuje řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, jak jsou upravena v § 50 - 64 ZŘS v návaznosti na § 26 a § 66 - 76 NOZ, od okamžiku jejich účinnosti (1. 1. 2014) po současnost. Uvedený rozsah je základem mé práce, nikoli jediným předmětem zkoumání. Řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti přesahují i do jiných právních předpisů (OSŘ, MatrZ), jejichž rozbor je do práce také zahrnut.

Při výzkumu a zpracování látky vycházím ze zdrojů, které uvádím v bibliografii. Klíčové pro mou práci jsou zejména komentáře k NOZ i ZŘS, které slouží k lepšímu pochopení problematiky, a dále práce s judikaturou, která umožňuje výklad rozporných ustanovení a pojmů. K pochopení účelu právní úpravy a pohnutek, které zákonodárce vedly k jejímu přijetí, využívám důvodových zpráv. V neposlední řadě čerpám informace z knižních publikací a článků v právních časopisech. V menší míře pak používám internetové zdroje s ohledem na jejich serióznost.

Při provádění výzkumu postupuji systematickým zpracováním jednotlivých fází řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, jak na sebe navazují i s jejich hmotněprávními předpoklady. U vybraných ustanovení porovnávám stávající a předchozí právní úpravu metodou komparace,

---

novelizaci civilního práva procesního. Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0, str. 2 – 3.

⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. Část první, Řízení nalézací*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, str. 355 – 356.

kteřou v menší míře využívám i při srovnání české a zahraniční právní úpravy. Teleologickou metodu výkladu aplikuji na situace, kdy znění právního předpisu není jednoznačné a potřebuji zjistit jeho účel a úmysl zákonodárce. S ohledem na nedávné přijetí právní úpravy a s tím spojený nedostatek zdrojů je pro můj výzkum podstatná analytická metoda, kterou rozebírám jednotlivá ustanovení hmotné a procesní úpravy. U nejednoznačně vykládaných ustanovení se pokouším o abstraktní nástin⁶ možných řešení a výkladů.

Obsahově je práce pro přehlednost členěna do 5 kapitol. V první kapitole se zabývám hmotněprávními předpoklady prohlášení člověka za nezvěstného, na což navazuji ve druhé kapitole rozborem jednotlivých fází řízení o nezvěstnosti. Třetí kapitola pojednává o smrti jako právní skutečnosti, rozlišování důkazu a domněnky smrti a o jejich vzájemném vztahu. Kapitola čtvrtá navazuje procesní úpravou řízení o prohlášení člověka za mrtvého od zahájení až po jeho ukončení a zahrnuje i řízení o určení data smrti, které je v práci mírně upozaděno s ohledem na jeho minimální uplatnění. Závěr kapitoly je věnován vztahu mezi řízeními o nezvěstnosti a prohlášení člověka za mrtvého. Základ práce tvoří kapitoly 1 až 4, v kapitole 5 pak jen okrajově zmiňuji právní následky, které soudní rozhodnutí ve věcech nezvěstnosti a smrti vyvolává.

---

⁶ Obecně k metodice výzkumu: OSINA, Petr. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 135-140.

1 STARONOVÝ INSTITUT NEZVĚSTNOSTI

Právní pojem „nezvěstnost“ není v českém právním řádu novinkou. Znal ho již obecný zákoník občanský (§ 24) i socialistické zákoníky č. 141/1950 a 40/1964 Sb. (§ 7). Ani jeden z právních předpisů však neobsahoval samostatnou úpravu nevěstnosti a pojem se uplatňoval pouze v rámci prohlášení za mrtvého. Nové pojetí v § 66 až 70 NOZ již nevěstnost nespojuje s prohlášením člověka za mrtvého, ale vyčleňuje ji jako samostatný institut.⁷ Přes oddělení obou institutů zůstává zachována vzájemná provázanost, kdy člověka nevěstného lze nadále (při splnění podmínek) prohlásit za mrtvého.⁸

NOZ rozlišuje dvě situace. První zahrnuje případy, kdy se nelze důvodně domnívat, že je člověk mrtev (§ 66 a násl. NOZ), pouze není známo místo jeho pobytu. Zároveň pohřešovaná osoba neučinila vhodná opatření pro spravování rodinných záležitostí a majetku za své nepřítomnosti a tyto vztahy je potřeba řešit. Zákon nově umožňuje prohlásit člověka nevěstným bez spojení s prohlášením za mrtvého. Ve druhém případě, kdy jsou vážné pochybnosti o tom, zda je člověk naživu (§ 72 odst. 1 NOZ), slouží nevěstnost jako jedna z podmínek pro prohlášení člověka za mrtvého, jako tomu bylo dříve.

Právní úprava dále klasifikuje nevěstnost na faktickou a na deklarovanou soudním rozhodnutím. Faktická nevěstnost vzniká při splnění podmínek daných zákonem (§ 74 a 75 NOZ) a může nastat ve vztahu ke kterékoliv osobě, tedy i nesvéprávné. Má význam na délku ochranné doby, která musí uplynout předtím, než může soud prohlásit člověka za mrtvého.⁹ Oproti tomu soudně prohlásit nevěstným lze pouze člověka svéprávného. Zároveň soudní rozhodnutí vyvolává hmotněprávní účinky v právních vztazích (zejména majetkových) nevěstného, kdy není potřeba projevu jeho vůle pro spravování těchto vztahů (§ 67 NOZ) a nevěstný se nemůže dovolávat neplatnosti či neúčinnosti těchto jednání (§ 69 NOZ). Faktická nevěstnost tyto účinky nemá.

---

⁷ Zdrojem inspirace českého zákonodárce byly zahraniční právní úpravy - francouzský Code Civil (čl. 112 a násl. CC) a jeho kanadská varianta Civil Code of Quebec (čl. 84 a násl. CCQ). Z důvodové zprávy k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0, s. 60.

⁸ Pozn. Již OSŘ, platný a účinný ke dni 31. 12. 2013, ve vztahu k nevěstnosti hovořil o nutnosti respektování potřeb běžného života. Některé hmotněprávní podmínky (nepodání zprávy) a aspekty řízení (obligatorní „ustanovení“ opatrovníka, vydání vyhlášky) se později promítly do úpravy NOZ a ZŘS. STAVINHOVÁ, Jaruška. In DAVID, Ludvík a kol. (ed.). *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§1 až 200za)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 999-1001.

⁹ FRINTA, Ondřej. In ŠVESTKA, Jiří (ed.). *Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§1 až 654)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 259.

1.1 DŮVODY PŘIJETÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY A JEJÍ PŘEDMĚT

Do počátku 21. století postupně odpadlo mnoho dřívějších politických, legislativních a jiných překážek, které v minulosti lidem bránily cestovat do cizích zemí (např. nevolnictví, železná opona, víza apod.). S technologickým rozvojem zároveň dochází ke zkracování vzdáleností. Většina míst na naší planetě je dnes dosažitelná i pro obyčejného člověka, který může navštěvovat země vzdálené tisíce kilometrů od České republiky. Jen v roce 2013 podnikli čeští státní občané a rezidenti skoro 6 mil. cest do zahraničí.¹⁰ Stává se, že některé z těchto osob se nevrátí zpět do ČR, ať již úmyslně či bez vlastní vůle (např. ztratí se, stanou se rukojmími apod.). S ohledem na enormní číslo zahraničních cest se nejedná o ojedinělé případy, na které by právo nemuselo reagovat. Ostatně člověk nemusí být pohřešován pouze v zahraničí. Jsou známy případy osob, které se řadu let ukrývaly na území ČR (např. před trestním stíháním) nebo byly vězněny proti vlastní vůli.

Po lidech, kteří opustili své domovy a delší dobu nepodávají zprávy o svém současném pobytu, zůstávají v ČR rodinné, majetkové, pracovní a jiné právní vztahy, které je potřeba vhodným způsobem ošetřit. Podle § 7 odst. 2 OZ bylo možné situaci řešit pouze prohlášením za mrtvého, což vyžadovalo čas. Chyběl-li důkaz smrti (§ 200 OSŘ, ve znění do 31. 12. 2013), nebylo možno prohlášení vydat před uplynutím 1 roční lhůty (§ 196 OSŘ, ve znění do 31. 12. 2013). Mezitím majetek pohřešovaného a jiné právní vztahy bez řádné péče chátraly.

Na tento stav reaguje ZŘS ve spojení s NOZ zavedením samostatného řízení o prohlášení člověka za nezvěstného. Jeho účelem je ochrana zájmů třetích osob, které vstoupily do právních vztahů s pohřešovaným za jeho přítomnosti i samotný zájem na řádném fungování těchto vztahů. Prohlásí-li soud člověka nezvěstným, zasáhne tím výrazně do jeho práv, v podstatě upřednostní práva třetích osob. Proto zákon stanovuje taxativní podmínky, které musí být splněny před vydáním prohlášení (§ 66 odst. 1 NOZ) a tím poskytuje pohřešovanému pasivní ochranu. Pojetí vychází ze zásady „vigilantibus iura skripta sunt“¹¹, podle níž by člověk měl pečovat o svá práva a nenechávat své právní vztahy bez řádné správy (např. jmenování správce majetku dle § 1400 a násl. NOZ). Proto nemožnost zjištění vůle pohřešovaného nemůže jít k tíži třetím osobám, které se mohou ocitnout v bezvýchodné situaci (např. spravování SJM dle § 714 odst. 1 NOZ) a zákon jim tímto poskytne východisko.

---

¹⁰ Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Cestovní ruch v České republice 2013 [online]. mmr.cz, říjen 2014 [cit. 14. 2. 2015]. Dostupné na <<https://www.mmr.cz/getmedia/d1a17123-a642-40c8-af39-1aad80813725/Cestovni-ruch-v-Ceske-republice-2013.pdf?ext=.pdf>>, s. 24.

¹¹ Přel. „pouze bdělým náleží práva“.

1.2 HMOTNĚPRÁVNÍ PODMÍNKY

Souhrnně označovány pojmem „věcná legitimace“ účastníka na řízení. Věcně legitimován je subjekt hmotněprávního vztahu, o němž se v řízení jedná. Na rozdíl od podmínek procesních nejsou podmínkou pro zahájení řízení ani nebrání účastenství v řízení. K zahájení řízení dojde i v případě, že nejsou hmotněprávní podmínky splněny. Nelze je zkoumat před zahájením řízení, neboť jsou předmětem dokazování v řízení samotném a předpokladem pro úspěch ve věci samé. Nedostatky věcné legitimace vedou k zamítnutí návrhu. Právní teorie rozlišuje aktivní a pasivní věcnou legitimaci, přičemž obě musí být dány zároveň.¹²

Aktivně věcně legitimována v řízení ve věcech nezvěstnosti je osoba, která prokáže svůj právní zájem na věci. Pro tento pojem neexistuje legální definice, přestože se k němu vztahuje bohatá judikatura.¹³ Zákon demonstrativně jmenuje některé z osob, u nichž právní zájem předpokládá. Jsou jimi manželka, osoba blízká, spoluvlastník, zaměstnavatel nebo korporace, na niž má pohřešovaný účast (§ 66 odst. 2 NOZ). Nejedná se o uzavřený výčet, neboť povaha právního zájmu může mít rozmanitou podobu. Navíc ani u zmíněných osob není právní zájem dán automaticky bez dalšího. Nelze ho zobecnit, v každém konkrétním případě musí být prokázán s ohledem na specifika daného případu.¹⁴ Právní zájem je v podstatě jedinou hmotněprávní podmínkou na straně navrhovatele.¹⁵

Na druhou stranu u pasivně věcně legitimované osoby zákon vyžaduje splnění vícero hmotněprávních podmínek, které vymezuje v § 66 odst. 1 NOZ. V první řadě soud za nezvěstného může prohlásit pouze svéprávného člověka. Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, čili dovršením 18 let (§ 30 odst. 1 NOZ), přiznáním svéprávnosti soudním rozhodnutím nebo uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 NOZ). Prohlášení nezvěstnosti nepřichází v úvahu u nezletilých, kteří nenabýli svéprávnosti a osob omezených na svéprávnosti (NOZ již nepřipouští úplné zbavení). Důvodová zpráva příčinu neuvádí. Hlavním argumentem zákonodárce může být fakt, že za zmíněné osoby právně jednají jejich zákonní zástupci. Deklarování nezvěstnosti by se tak u nich minulo účinkem.¹⁶

Člověk opustí své bydliště¹⁷, nevyskytuje-li se v něm po delší časový úsek, ale to samo o sobě k prohlášení nestačí. Ustanovení NOZ vychází z předpokladu, že lidé nežijí ve

---

¹² PŘIDAL, Ondřej. In SVOBODA, K. (ed.). *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013 s. 316-317.

¹³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/99.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 2036/08, odstavec IV.

¹⁵ K prokazování právního zájmu více v kapitole 2.3.

¹⁶ K pasivní legitimaci nezletilých více v kapitole 2.2.

¹⁷ Pozn. „Opuštění bydliště“ vyjadřuje aktivní, dobrovolné konání ze strany pohřešovaného. NOZ tím dává najevo, že nezvěstnost míří především na osoby, které se pohřešují z vlastní vůle. Nebere v potaz nezvěstnost

společnosti izolovaně, ale každodenně přichází do styku s celou řadou dalších osob, se kterými navazují sociální, ekonomické a jiné vazby (rodina, přátelé, kolegové v práci atd.). Málodky se přitom stane, aby někdo opustil své obydlí a nepodal nikomu zprávu o svých záměrech (délka a cíl cesty, předpokládaný návrat apod.) s případnými instrukcemi, jak spravovat jeho záležitosti, předpokládá-li delší nepřítomnost (např. požádá souseda o krmení psa apod.).¹⁸

K podání zprávy může dojít před i po odjezdu (např. emailem nebo prostřednictvím telekomunikace), na osobě adresáta přitom nezáleží. B. Dvořák uvádí, že naplnění podmínky je potřeba zkoumat objektivně, tj. jsou-li o člověku nějaké zprávy po tom, co opustil bydliště. Zprávu o životě člověka může poskytnout pohřešovaný osobně, stejně jako to může učinit třetí osoba. Na formě zprávy nezáleží, podstatný je pouze obsah.¹⁹

Poslední podmínkou, která není přímo uvedena ve znění § 66 odst. 1 NOZ, se zdá být absence opatření ze strany pohřešovaného k zajištění právních vztahů na dobu nepřítomnosti. Tomuto závěru napovídá i znění důvodové zprávy, podle níž lze za nezvěstného prohlásit pouze člověka, který před svým zmizením neprovedl efektivní opatření o svém majetku. Navíc ustanovení § 68 NOZ spojuje se jmenováním správce jmění zánik účinků prohlášení a na jiném místě (§ 1400 odst. 2) zase zákon uvádí, že správce jedná jako zástupce vlastníka. Z toho se lze domnívat, že správce jmění, kterého pohřešovaný jmenoval před svým zmizením, bude překážkou pro vydání prohlášení. Přesto souhlasím s K. Čuhelovou a Z. Pondikasovou, které zastávají názor, že jmenování správce majetku překážkou pro vydání prohlášení není. Vychází přitom z účelu právní úpravy, kterým není pouze dočasné řešení právních vztahů majetkových, ale také rodinněprávních, pracovněprávních a obchodních. Navíc by připuštění jmenovaného správce jmění jako překážky pro vydání prohlášení znamenalo komplikace při prohlašování člověka za mrtvého (delší čekací doba podle § 74 odst. 1 NOZ). Jmenování správce jmění potom, co soud prohlásil člověka nezvěstným (§ 68 NOZ), je v podstatě formou podání zprávy o životě nezvěstného. Tímto výkladem autorky překonávají logický rozpor spočívající v rozdílných následcích jmenování správce majetku před a po prohlášení za nezvěstného.²⁰

---

nedobrovolnou, která bude přitom častějším předmětem řízení. K pojmu bydliště § 80 NOZ. Srov. ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ, P. (ed.). *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654): komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 320.

¹⁸ FRINTA, Ondřej. In ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář...*, s. 259-260.

¹⁹ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, F., TĚGL, P. (ed.). *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 460.

²⁰ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ: *Občanský zákoník I...*, s. 324-325.

Jmenovaný správce neposkytuje vždy dostatečnou záruku za řádné fungování právních vztahů. V případě, že správce není znám, nejedná v právním zájmu nezvěstného, zanedbává své povinnosti nebo jednat nemůže (srov. § 470 NOZ), nastupuje zákonné pravidlo podle § 67 NOZ.²¹

1.3 NEZVĚSTNOST A JEJÍ VZTAH K DOMNĚNCE SMRTI

Podle stávající koncepce právní úpravy v NOZ plní nezvěstnost dvě funkce. Podle první se uplatní samostatně v rámci vlastního soudního řízení a slouží k prozatímní úpravě právních vztahů do faktického návratu člověka, jmenování správce jmění nebo prohlášení člověka za mrtvého. Druhá funkce nastupuje až ve chvíli, kdy se prozatímní úprava poměrů ukáže jako nedostatečná a je potřeba přistoupit k deklarování smrti člověka. Dlouhodobá nezvěstnost každým rokem zvyšuje pravděpodobnost úmrtí. Časem mohou vyplynout okolnosti, z nichž lze vyvodit smrt člověka (srov. § 75 NOZ). V takovém případě je řízení o nezvěstnosti pomyslným prvním stupněm (formálně netvoří celek), na nějž navazuje řízení o prohlášení člověka za mrtvého.

Předchozí úprava v § 7 odst. 2 OZ neuznávala nezvěstnost jako samostatný právní institut. Operovala s ní jako s právním pojmem, který se uplatní v rámci řízení o prohlášení člověka za mrtvého. Tento model změnilo přijetí ustanovení § 66 až 70 NOZ, který nezvěstnost vyčlenil vedle domněnky smrti. Od 1. 1. 2014 je tak možné upravit právní poměry nezvěstného prozatímně. Dočasná úprava najde využití za situace, kdy ještě nelze mít za to, že člověk zemřel (uplatnit domněnku smrti). Vydáním rozhodnutí soud zároveň dává nezvěstnému na vědomí, že by měl o sobě poskytnout informace, jinak riskuje prohlášení za mrtvého.

Jak již bylo řečeno, deklarování nezvěstnosti není konečným řešením právních vztahů nezvěstného. NOZ jí v podstatě přiznává účinky na přechodnou dobu, byť samotný zákon to nikde nestanovuje. V této době prohlášení pozbyde účinků ze zákona (§ 68 NOZ) nebo rozhodnutím soudu.²² Teoreticky však přichází v úvahu situace, kdy se smrt člověka bude jevit jako vysoce pravděpodobná, nebude však osoby s právním zájmem, která by podala návrh na zahájení řízení. Východisko nenajdeme v NOZ. O. Frinta nabízí jako nejvhodnější řešení *de lege ferenda* návrat k úpravě (pracovní návrh NOZ z roku 2005), podle které mohlo být řízení o prohlášení člověka za mrtvého zahájeno, jak na návrh, tak z úřední povinnosti soudu. Další řešení spatřuje v dovození zájmu státu na prohlášení člověka za mrtvého.

---

²¹ Tamtéž, s. 342.

²² DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 235.

Argumentuje tím, že stát je v oblasti soukromého práva považován za právnickou osobu (§ 21 NOZ), která má případně právo na odúmrť a bude se na ni hledět, jako by byla zákonným dědicem (§ 1634 NOZ).²³

Přechodnou dobu nelze ztotožňovat s dobou ochrannou, kterou NOZ poskytuje k ochraně práv nezvěstného. Přechodná doba může být delší (návrh nemusí být podán současně s vypršením ochranné doby) nebo kratší (např. je nalezeno tělo v ochranné době). K druhé fázi podle § 71 až 76 NOZ může být přistoupeno až po vypršení ochranné doby (podle situace dle § 73, § 74 odst. 1 a § 75 NOZ), kdy lze mít vážné pochybnosti o životě člověka.

---

²³ FRINTA, Ondřej. In ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář...*, s. 271.

2 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO

Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného je nový druh řízení, který se od 1. 1. 2014 uplatní v ČR. Spolu s ostatními nespornými řízeními bylo zařazeno do ZŘS, kde je upraveno v § 50 až 53. Rozsah úpravy řízení o nezvěstnosti v ZŘS je minimální²⁴ a ponechává široký prostor pro uplatnění OSŘ, které se použije subsidiárně (§ 1 odst. 2 ZŘS), případně vedle ustanovení ZŘS (§ 1 odst. 3 ZŘS). V některých případech dokonce odkazuje na hmotněprávní úpravu.²⁵ Celkově ZŘS působí dojmem kvalitativní i kvantitativní nevyváženosti.²⁶ Je zřejmé, že v budoucnu bude třeba přistoupit k celkové novelizaci OSŘ, které se v současnosti nachází v neuspokojivém stavu. Novelizaci civilního práva procesního není vhodné začínat od zvláštního předpisu, protože ten pak nemůže navázat na kvalitní obecnou úpravu.²⁷

2.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ A PROCESNÍ PODMÍNKY

Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného je možné zahájit pouze na návrh (§ 52 ZŘS). Ustanovení je speciální vůči obecnému pravidlu v § 13 ZŘS, podle něhož je možné řízení upravená ZŘS zahájit i bez návrhu. V tomto ohledu se liší od řízení o prohlášení člověka za mrtvého, které lze za určitých podmínek zahájit i bez návrhu (§ 26 odst. 2 NOZ). Zahajovací fáze řízení je ovládána dispoziční zásadou, která umožňuje navrhovateli disponovat s řízením. V dalším průběhu řízení se projeví zásada oficiality, kdy soud postupuje z úřední povinnosti.

Pro možnost podání návrhu není zákonem stanovena čekací doba, proto lze návrh podat bezprostředně po zmizení osoby, která má být prohlášena za nezvěstnou (dále jen „pohřešovaný“). Absencí čekací doby ustanovení ZŘS upřednostňují rychlost postupu v situacích, kdy je některé právní vztahy (např. rodinné, obchodní) potřeba upravit bez zbytečného odkladu.

Obecné náležitosti návrhu stanovuje § 42 odst. 4 OSŘ. Z podání musí být patrné, kterému soudu je určeno, kdo je činí, které věci se týká a co sleduje a musí být podepsáno a datováno. Vedle toho musí návrh splňovat i náležitosti zvláštní, které upravuje § 79 odst. 1 OSŘ a kromě požadavku identifikace účastníků řízení nebo jejich zástupců je hlavní povinností navrhovatele vylíčit v návrhu rozhodné skutečnosti, tj. vymezit čeho se návrhem domáhá.

---

²⁴ Srov. Oproti tomu řízení o pozůstalosti je obsaženo ve 190 ustanoveních.

²⁵ Srov. Pro určení osob, které mohou být navrhovatelem v řízení § 51 ZŘS odkazuje na § 66 odst. 2 NOZ.

²⁶ Pozn. Podle P. Lavického tento jev vznikl v důsledku časového presu, ve kterém byla nová úprava připravována i nedostatečnou kooperací autorského kolektivu. LAVICKÝ, Petr. K chystaným změnám občanského soudního řádu. *Rekodifikace & Praxe*, 2013, roč. 1, č. 3, s. 6.

²⁷ Tamtéž.

Rozhodnými skutečnostmi jsou jednak hmotněprávní podmínky dle § 66 odst. 1 NOZ a dále také prokázání právního zájmu na věci, jak ho požaduje § 66 odst. 2 NOZ.²⁸

Podáním návrhu na soud je řízení zahájeno (§ 79 odst. 1 OSŘ). Po zahájení řízení předseda senátu zkoumá, zda jsou splněny podmínky řízení a zda má návrh všechny potřebné náležitosti (§ 114 odst. 1 OSŘ). Návrh obsahující vady musí být na výzvu opraven či doplněn (§ 43 odst. 1 OSŘ), jinak ho předseda senátu odmítne, pokud nelze pro nedostatky v návrhu pokračovat v řízení (§ 43 odst. 2). Úkolem předsedy senátu je připravit jednání tak, aby bylo možné věc rozhodnout zpravidla při jediném jednání (§ 114a odst. 1 OSŘ). Soud nevede přípravné jednání (§ 17 ZŘS), stejně tak nemůže využít kvalifikované výzvy podle § 114b odst. 1 OSŘ, neboť řízení nelze zkoncentrovat. Považuje-li to soud za vhodné, svolá k přípravě a projednání věci jiný soudní rok (§ 18 ZŘS).²⁹

Procesní podmínky jsou „předpokladem pro vydání meritorního rozhodnutí“. Odlišujeme je od podmínek hmotněprávních (viz kapitola 1.2), které jsou předpokladem úspěchu ve věci samé a předmětem dokazování v řízení samotném. Neodstranitelný nedostatek procesních podmínek vede k zastavení řízení (§ 104 odst. 1 OSŘ). Právní teorie procesní podmínky člení na podmínky na straně soudu, účastníků a vztahující se k principu *ne bis in idem*.³⁰

K principu *ne bis in idem* jsou řazeny překážka litispendence (§ 83 odst. 1 OSŘ) a *res iudicata* (§ 159a odst. 4 OSŘ), které jsou označovány jako negativní procesní podmínky. Oběma překážkám je společná totožnost projednávané věci a mají za následek zastavení řízení (§ 104 odst. 1 OSŘ). Totožnost věci spočívá v totožnosti předmětu a účastníků řízení, což jsou pojmy bez legální definice a vodítko pro jejich výklad poskytují komentáře a judikatura. O stejný předmět řízení půjde, pokud návrh vychází z rozhodných skutečností (§ 66 NOZ), které již byly dříve uplatněny. Totožnost účastníků (§ 51 ZŘS) je dána i přesto, že v předchozím řízení vystupovali v jiném procesním postavení nebo se jedná o právní nástupce osob, které vystupovaly v předchozím řízení.³¹ Zamítnutí návrhu nebrání novému projednání věci, pokud jsou v návrhu uplatněny nové skutečnosti. Překážka litispendence nedovoluje, aby vedle sebe současně probíhala dvě totožná řízení.³² Vymezení totožnosti projednávané věci se vztahuje i na překážku litispendence.³³

---

²⁸ K prokazování rozhodných skutečností více v kapitole 2.3.

²⁹ Srov. SVOBODA, Karel. Nový občanský zákoník a jeho vliv na koncepční změny v civilním procesu. *Jurisprudence*, 2013, roč. 22, č. 2, s. 4-5.

³⁰ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 239.

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 25 Cdo 1166/2006

³² Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2010, sp. zn. 25 Cdo 22 Cdo 1974/2008

³³ DRÁPAL, Ljubomír. In DRÁPAL, L., BUREŠ, J. (ed.). *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§1 až 200za)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1097-1098.

Kromě dodržení zásady *ne bis in idem* musí soud ověřit civilní pravomoc a stanovit věcnou a místní příslušnost. Pravomoc civilních soudů pro řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti je výslovně založena ustanovením § 2 odst. 1 písm. b) ZŘS. Věcně příslušným soudem v první stupni bude okresní soud (§ 3 odst. 1 ZŘS). Pro stanovení místní příslušnosti se uplatní speciální ustanovení k tomuto druhu řízení obsažená v § 50 ZŘS, kdy místně příslušným bude soud, který byl naposledy obecným soudem pohřešovaného. Obecný soud fyzické osoby nám definuje OSŘ v § 85 jako soud, v jehož obvodu měl pohřešovaný bydliště, případně soud, v jehož obvodu se naposledy zdržoval. Institut přenesení místní příslušnosti se neuplatní, neboť řízení není uvedeno v taxativním výčtu § 5 ZŘS.

V otázkách s mezinárodním prvkem (např. pohřešovaný bude cizinec) se aplikují kolizní normy uvedené v § 39 a § 40 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“). Jedná-li se o občana České republiky, budou mít české soudy pravomoc vždy (§ 39 odst. 1 ZMPS). V případě občanů jiných států bude pravomoc českých soudů dána, má-li prohlášení právní následky pro občana ČR, případně se jedná o cizince s trvalým pobytem na našem území, pro majetek nacházející se na území ČR (§ 39 odst. 2 ZMPS). České soudy v řízení aplikují české hmotněprávní normy. V ustanovení § 40 ZMPS je pak zakotvena zásada uznávání rozhodnutí cizích státních orgánů, kdy cizí rozhodnutí ve věcech prohlášení cizinců za mrtvé či nezvěstné se uznávají bez dalšího řízení. Kolizní pravidla se uplatní stejně pro oba typy řízení.

Podmínkami účastenství v civilním soudním řízení jsou obecně procesní subjektivita (způsobilost být účastníkem) a procesní způsobilost. Způsobilost být účastníkem má dle § 19 OSŘ „ten, kdo má právní osobnost“ (v souladu se změnou terminologie v NOZ), popř. „ten, komu ji zákon přiznává“. Nositelem právní osobnosti mohou být fyzické nebo právnické osoby (§ 18 NOZ). Člověk se stává právní osobností narozením a jeho právní osobnost zaniká smrtí (§ 23 NOZ). Fyzická osoba je aktivně i pasivně legitimována k podání návrhu na prohlášení nezvěstnosti. Oproti tomu právnická osoba je uměle vytvořený subjekt práva, který je nadán právní osobností od svého vzniku až po zánik (§ 118 NOZ). Pasivní věcná legitimace u ní nepřichází v úvahu, může však mít právní zájem na věci a v řízení vystupovat jako navrhovatel.

2.2 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ

Účastníky řízení vymezuje § 51 ZŘS jako pohřešovaného a osoby oprávněné k podání návrhu na zahájení řízení dle jiného právního předpisu. Jiným právním předpisem se zde myslí NOZ, které nám zároveň stanovuje podmínky pro to, aby fyzická osoba mohla být

prohlášena za nezvěstnou. Okruh účastníků se řídí druhou definicí účastenství (§ 6 odst. 2 ZŘS).

K podání návrhu na zahájení řízení je oprávněna osoba, která má na věci právní zájem³⁴ (§ 66 odst. 2 NOZ). Je povinností každého navrhovatele, aby v návrhu uvedl skutečnosti, které prokazují jeho právní zájem na věci. Prokázáním právního zájmu se bude soud zabývat ještě před zkoumáním hmotněprávních předpokladů (§ 66 odst. 1 NOZ) pro vydání rozhodnutí.³⁵ Ustanovení NOZ dále uvádí demonstrativní výčet osob, které mohou mít nejčastěji právní zájem v dané věci. Z toho lze dovodit, že právní zájem bude spočívat zejména v řádném fungování rodinných (manžel, jiné osoby blízké) a majetkových vztahů (spoluvlastník, zaměstnavatel). Nicméně povaha právního zájmu je širší a soudy musí přistupovat k výkladu pojmu individuálně.³⁶

Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného jsou výhradně návrhová, proto je dispozice s předmětem řízení výlučným právem navrhovatele. Ten v návrhu vymezí účastníky řízení, proto se neuplatní § 7 ZŘS. Navíc soud nemůže do řízení přibrat osobu, která nepodala návrh na zahájení řízení, v němž by zároveň prokázala právní zájem na věci.

Bez souhlasu navrhovatele by nemělo dojít ani k zastavení řízení podle § 16 ZŘS, protože by tím soud popřel zásadu dispoziční, která ovládá zahájení řízení. Stejný názor zastává rovněž K. Hamuláková.³⁷ Naopak J. Jirsa nesouhlasí, když uvádí, že k zastavení řízení dojde ex offo, bez ohledu na fakt, že se jedná o čistě návrhová řízení. Svě závěry zakládá na judikatuře³⁸ a specifčnosti zvláštních řízení, u nichž do popředí vystupuje veřejný zájem. Odpadne-li důvod pro vedení řízení, neexistuje ani veřejný zájem a není důvod v řízení pokračovat.³⁹ Dle mého soudu jsou sice myšlenkové úvahy J. Jirsy správné, neboť vychází z podstaty nesporných řízení, kde není sporu o právo, ale záměrem soudu je (co nejlépe) vyřešit právní vztahy účastníků do budoucna. Na druhou stranu ukončit řízení, na jehož vedení již není veřejný zájem, lze i jiným způsobem - zamítnutím návrhu. Má-li soud na výběr mezi zastavením řízení bez souhlasu navrhovatele a zamítnutím návrhu, měl by zvolit způsob, který je šetrnější k právům účastníků i k účelu právní normy. Zamítnutí návrhu je vhodnější z toho pohledu, že nezasahuje do dispozice navrhovatele s předmětem řízení a

³⁴ K právnímu zájmu a jeho prokazování více v kapitolách 1.2 a 2.3.

³⁵ HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ, J., HAMULÁKOVÁ, K., TINTĚRA, T (ed.). *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 27.

³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2004, sp. zn. I. ÚS 553/03, odstavec IV.

³⁷ Srov. HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 30-31.

³⁸ Odpadnutí důvodu pro vedení (nesporného) řízení působí neodstranitelný nedostatek podmínky řízení podle § 104 odst. 1 OSŘ. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2011, sp. zn. 30 Cdo 311/2011.

³⁹ JIRSA, Jaromír. In JIRSA, J., DERÉOVÁ, A., HAVLÍČEK, K. (ed.). *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1. 1. 2015*. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 64.

zároveň respektuje znění zákona (§ 52 ZŘS). Proto zastávám názor, že soud nemůže řízení zastavit bez souhlasu navrhovatele.⁴⁰

Pohřešovaným je dle § 50 ZŘS osoba, která má být v řízení prohlášena za nezvěstnou. Nejedná se však o legální definici, spíše o tzv. legislativní zkratku, kterou ZŘS označuje osobu, proti níž směřuje návrh na prohlášení za nezvěstného. Tato osoba nemusí nutně splňovat podmínky § 66 odst. 1 NOZ (viz kapitola 1.2) a v celkovém důsledku tak ani nezvěstnou být nemusí, neboť deklarování nezvěstnosti je až výsledkem dokazování v soudním řízení. Nelze tedy zaměňovat pohřešovaného za osobu nezvěstnou. Preciznější definici zákon neobsahuje a nestanovuje ani podmínky, které by měla osoba pohřešovaného splňovat (na rozdíl od nezvěstného v § 66 odst. 1 NOZ). Jisté je pouze, že se musí jednat o osobu fyzickou a v souladu s většinovým názorem též plně svéprávnou.⁴¹

Prohlášení člověka za nezvěstného tak nepřichází v úvahu u nezletilých dětí, které nenabýly svéprávnosti před dovršením 18. roku života (srov. § 30 odst. 2 NOZ) a osob omezených na svéprávnosti. Podle názorů K. Čuhelové a Z. Pondikasové toto omezení potvrzuje, že prohlášení za nezvěstného v české právní úpravě není primárně koncipováno jako mezistupeň prohlášení za mrtvého (navzdory § 72 a 73 NOZ). Úmysl zákonodárce důvodová zpráva nezmiňuje, pravděpodobně však tyto osoby vyňal s ohledem na účinky nepřihlížení dle § 67 NOZ, kdy za nezletilé před jejich zmizením jednají zákonní zástupci, což se za jejich nepřítomností nezmění.⁴² Přesto najdeme i opačné názory, které tvrdí, že prohlášení nezvěstnosti je možné i ve vztahu k nezletilým osobám.⁴³ Tyto protichůdné názory podporují i některé zahraniční právní úpravy (např. čl. 112 CC), podle nichž lze za nezvěstné prohlásit i nezletilé.

Pohřešovaný jako účastník nemůže z povahy věci samostatně jednat v řízení. Soud mu proto jmenuje opatrovníka (§ 29 odst. 1 OSŘ), pokud již tak neučinil v samostatném řízení dle § 44 a násl. ZŘS (ve spojení s § 465 odst. 1 NOZ). Jmenování opatrovníka přichází v úvahu nejenom u osob, které za nezvěstné prohlašuje soud, ale i u těch, které se stanou nezvěstnými fakticky.⁴⁴ Opatrovník hájí v řízení práva a zájmy nezvěstného. Pokud pohřešovaný před svým zmizením jmenoval správce jmění, zastupuje opatrovník pohřešovaného vyjma jeho majetkových práv (§ 470 NOZ). To neplatí, není-li správce jmění

---

⁴⁰ Pozn. Stejně se bude postupovat také v řízení o prohlášení člověka za mrtvého podle § 71 a násl. NOZ.

⁴¹ Srov. FRINTA, Ondřej. In ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář* ..., s. 259.

⁴² ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ: ..., s. 320.

⁴³ ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 46-48.

⁴⁴ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ: ..., s. 330.

znám, odmítne-li jednat v zájmu zastoupeného, zanedbává-li tuto povinnost nebo nemůže-li jmění spravovat (§ 470 NOZ, obdobně v § 70 NOZ).

Státní zastupitelství není oprávněno podat návrh na zahájení řízení ani do řízení vstupovat (§ 8 ZŘS).

2.3 PRŮBĚH ŘÍZENÍ A DOKAZOVÁNÍ

Po řádném zahájení řízení soud nařídí jednání ve věci (§ 19 ZŘS). V rámci dokazování soud nejprve zkoumá existenci právního zájmu navrhovatele a splnění hmotněprávních předpokladů pro vydání prohlášení.⁴⁵ Právní zájem musí prokázat každý navrhovatel, tedy i osoby uvedené v § 66 odst. 2 NOZ. Na rozdíl od prokazování skutkových okolností podle § 66 odst. 1 NOZ se uplatní zásada projednací, tj. soud projedná skutečnosti, které navrhovatel uvedl v návrhu. Navrhovatel může podaný návrh doplnit o nové skutečnosti, z nichž lze vyvodit jeho právní zájem, a to až do vydání rozhodnutí (§ 20 odst. 2 ZŘS). Za prokázání právního zájmu nese odpovědnost navrhovatel a má tedy nejen povinnosti tvrzení a důkazní, ale též odpovídající břemena, jejichž neunesení má za následek zamítnutí návrhu. Následně soud pokračuje v řízení vydáním vyhlášky dle § 53 ZŘS

Vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem soud vyzve pohřešovaného, aby se sám přihlásil nebo aby o něm kterákoliv osoba podala zprávu soudu, opatrovníku, popřípadě jiné osobě uvedené ve vyhlášce. K tomuto účelu soud poskytne 3 měsíční lhůtu, jejíž konečný den určí ve vyhlášce s poučením o možnosti vydání rozhodnutí po uplynutí lhůty. Nedodržení lhůty nemá za následek, že se soud nebude zabývat podanými zprávami či jinými informacemi o pohřešovaném. Naopak k nim přihlédne, i když znění § 53 odst. 2 ZŘS tomu nenapovídá.⁴⁶ Pro usnesení je rozhodující stav v době vyhlášení (§ 167 odst. 2 s odkazem na § 154 odst. 1 OSŘ).⁴⁷ Smyslem lhůty je stanovení okamžiku, po jehož uplynutí může soud prohlásit člověka nezvěstným.

Obsahové náležitosti vyhlášky stanoví § 53 odst. 2 ZŘS. Mimo lhůty a poučení je další náležitostí vymezení skutkových okolností případu, jako například popis pohřešované osoby (charakteristické rysy, věk), kdy a kde (v čí společnosti) byla viděna naposledy apod. Vyhlášku soud vyvěsí na úřední desce soudu, a to i způsobem umožňujícím dálkový přístup (§ 50 odst. 3 OSŘ). Výzva „jiným vhodným způsobem“ může zahrnovat široké spektrum činností od uveřejnění sdělení v mediích (periodika, TV stanice) až po sociální sítě.

⁴⁵ HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 29.

⁴⁶ Pozn. Naopak z obecných ustanovení ZŘS (§ 20, § 21 ZŘS) plyne jasný požadavek na náležité zjištění skutkového stavu a uvádění nových okolností není časově omezeno.

⁴⁷ HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 30.

V textu ustanovení § 53 odst. 1 ZŘS je mezi vyhláškou a jiným vhodným způsobem spojení „nebo“, z čehož lze usuzovat, že soud má možnost výběru, kterou formou sdělení provede. Dle mého názoru jde o špatně formulovaný text zákona, neboť již následující odstavec stanoví povinné náležitosti vyhlášky (o „jiném vhodném způsobu“ nehovoří), čímž dává najevo, že zákonodárce s vyhláškou počítal jako s primární formou sdělení.

Mezitím soud provádí potřebná šetření o pohřešovaném. Povaha a intenzita šetření je v zákoně vymezena pouze pojmem „potřebná“ (pro vydání rozhodnutí) a je tak na úvaze soudu, jak rozsáhlé vyšetřování povede. Soud však nadále musí dbát na dodržování zásady materiální pravdy, vyjádřené v § 20 odst. 1 ZŘS. Šetření ze strany soudu by mělo zahrnovat dotazování se různých veřejných institucí (např. Policie ČR, celní služba) i soukromých osob (např. osoby blízké, letiště, nemocnice). Dále by si měl soud opatřit informace z evidencí (např. evidence celostátně hledaných osob Policie ČR).

Zákon nespécifikuje komu a jakým způsobem se má pohřešovaný přihlásit, z čehož mohou plynout výkladové nejasnosti. Obecně lze mít za to, že se má jednat o takové jednání, které bezpečně povede k informování soudu, před kterým se řízení vede. Nejvhodnější se samozřejmě jeví osobní přítomnost pohřešovaného na tomto soudě, lze si však představit i jiné vhodné způsoby- např. přihlášení se na policejní stanici nebo podnět lékařskému personálu v nemocnici, v případě tělesné indispozice. Z ustanovení však jasně vyplývá aktivní účast pohřešovaného v dané věci, neboť každý má dbát na svá práva.⁴⁸ Na rozdíl od prostého podání zprávy o současném stavu prostřednictvím kterékoliv osoby a které je možno učinit odkudkoliv (i ze zahraničí), samotný akt přihlášení vyžaduje fyzickou přítomnost (dostupnost) pohřešovaného neboli jeho faktický „návrat“ do předchozího života.

Podání zprávy subjektům, stanoveným zákonem nebo vyhláškou, ze strany „každého, kdo o pohřešovaném ví“, může učinit i sám pohřešovaný. Osoba, která zprávu obdržela (nejedná-li se o samotný soud) je povinna tuto skutečnost bezodkladně oznámit soudu. Tento závazek vyplývá z povinnosti opatrovníka postupovat v řízení s ohledem na zájmy zastupované osoby. Pro jiného zástupce musí tento závazek stanovit soud ve vyhlášce, proto se vyžaduje souhlas a také součinnost této osoby.

Účelem ustanovení je dát soudu možnost jmenovat vyhláškou kromě opatrovníka i další osoby, u nichž má soud za to, že by je pohřešovaný při svém návratu mohl kontaktovat. Závěr soudu by se měl zakládat na určitém vztahu (rodinném, obchodním atd.) mezi pohřešovaným a ustanovenou osobou.

---

⁴⁸ Pozn. Z latinského „vigilantibus iura skripta sunt“.

Navrhovatel je oprávněn vzít návrh na zahájení řízení zpět. Soud v takovém případě nemůže rozhodnout o neúčinnosti zpětvzetí (§ 15 ZŘS), neboť řízení nelze zahájit ex offa a musí řízení zastavit (§ 96 OSŘ).

Při jednání soud provádí dokazování (§ 122 OSŘ) v rozsahu potřebném pro rozhodnutí ve věci. Soud je v oblasti skutkových zjištění povinen postupovat způsobem, který zajistí co nejúplnější zjištění skutkového stavu, a proto není vázán jen návrhy účastníků (§ 20 odst. 1 ZŘS). Dokazování je ovládáno především zásadou vyšetřovací. Soud provádí i jiné, než účastníky navrhované důkazy⁴⁹, zejména může vyslechnout účastníky a svědky, dále si vyžádat vyjádření orgánů nebo provést důkaz listinou (§ 125 OSŘ).

Odpovědnost za zjištěný skutkový stav nese soud. Účastníci mohou uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí, stejně tak v odvolacím řízení (§ 20 odst. 2 ZŘS). Povinností účastníků je označit důkazy a tvrdit skutečnosti rozhodné. Nesplnění povinností není pokládáno za neunesení důkazního břemene, přesto tím riskují, že soud nezjistí okolnosti prokazující jejich tvrzení, což v konečném důsledku může vést k zamítnutí návrhu.⁵⁰

Řízení není možné zkoncentrovat. Zásada arbitrárního pořádku, vyjádřená § 20 odst. 2 ZŘS, umožňuje účastníkům uvádět nové důkazy a skutečnosti po celou dobu trvání řízení až do vyhlášení rozhodnutí. Toto právo není dotčeno ani v případě, že se účastník odvolá.

2.4 ROZHODNUTÍ

V řízení o prohlášení člověka za nezvěstného má soud možnost návrh odmítnout, řízení zastavit nebo rozhodnout o prohlášení člověka za nezvěstného.

Soud návrh odmítne, neodstraní-li navrhovatel nedostatky návrhu ve lhůtě, kterou mu soud poskytl a nelze-li pro tento nedostatek v řízení pokračovat (§ 42 odst. 2 OSŘ).

Odpadne-li důvod pro vedení řízení, soud řízení zastaví pouze se souhlasem navrhovatele (§ 16 ZŘS). Pokud navrhovatel nesouhlasí, soud řízení nemůže zastavit, ale návrh zamítne. K zastavení řízení dojde i v případě, že došlo k neodstranitelné vadě na řízení (§ 104 odst. 1 OSŘ).⁵¹

Nenastane-li ani jedna z předchozích dvou situací, soud rozhodne ve věci samé. Rozhodnutí má dle § 25 odst. 1 ZŘS formu usnesení. Usnesením žalobní návrh zamítne nebo

---

⁴⁹ Pozn. Tuto povinnost nelze vykládat tak, že by soud byl povinen po důkazech pátrat a provádět důkazy, jejichž potřeba či objektivní možnost provedení se ze spisu a z okolností vyšlých najevo v průběhu řízení nepodává. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 26 Cdo 1136/2008.

⁵⁰ KRIVÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 9, s. 393.

⁵¹ K procesním podmínkám více v kapitole 2.1

prohlásí člověka za nezvěstného. O zamítnutí soud rozhodne, neprokáže-li návrhovač v návrhu právní zájem (§ 66 odst. 2 NOZ) nebo se následně neprokáže splnění hmotněprávních předpokladů pro vydání prohlášení (§ 66 odst. 1 NOZ). Naopak, pokud soud dospěje z provedeného dokazování k závěru, že předpoklady § 66 NOZ byly naplněny, prohlásí pohřešovaného nezvěstným.

Usnesení o prohlášení člověka za nezvěstného je svou povahou dočasným rozhodnutím. Jeho účelem je prozatímní úprava právních poměrů nezvěstného do okamžiku návratu nezvěstného, jmenování správce jmění (§ 68 NOZ) nebo vydání rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého.

Soud rozhodne rovněž i bez návrhu o povinnosti k náhradě nákladů řízení (§ 151 odst. 1 OSŘ). Dle § 23 ZŘS nemají účastníci nárok na náhradu nákladů podle výsledku řízení v řízeních, která šlo zahájit i bez návrhu a dále ve statusových věcech manželských a partnerských. Jelikož řízení o prohlášení člověka za nezvěstného lze zahájit pouze na návrh a nespadá ani pod věci manželské a partnerské, můžeme logickým výkladem dospět k závěru, že účastníci mají nárok na náhradu nákladů dle výsledku řízení. Ustanovení § 23 ZŘS však nestanoví další postup soudu, je tedy nutné subsidiárně použít § 137 a násl. OSŘ, která se však vztahují ke sporným řízením. Ve zvláštních řízeních není předmětem řízení spor o hmotné právo, proto nelze mluvit o úspěchu ve věci. K. Svoboda zastává názor, že o nákladech výhradně návrhových řízení lze rozhodnout podle § 142 OSŘ, tedy podle míry procesního úspěchu ve věci jen tehdy, když soud mezi účastníky během řízení zaznamená skutečný skutkový či právní nesoulad (reálný spor).⁵² Jelikož v případě řízení o prohlášení za nezvěstného se nedá uvažovat o existenci „reálného sporu“ mezi účastníky řízení, soud zpravidla rozhodne, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

Částečná nebo plná náhrada nákladů může být uložena i tomu, kdo podal návrh na zahájení řízení, ačkoli šlo o svévolné a zjevně bezúspěšné uplatňování práva (§ 24 ZŘS).⁵³ Ustanovení slouží jako ochrana proti opakovaným návrhům, kdy předchozí návrhy byly zamítnuty (např. bylo prokázáno, že osoba není nezvěstná, pouze si nepřeje stýkat se s návrhovatelem), nesmyslným návrhům (např. návrhovač ví, že soused není pohřešovaný, neboť ho každé ráno potkává, ale chce mu uškodit) apod.

V řízení není možno vydat rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání ani platební rozkaz (§ 25 odst. 2 ZŘS).

---

⁵² SVOBODA, Karel. In SVOBODA, K. (ed.). *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 48.

⁵³ Pozn. Může nastat v situaci, kdy odpadnou podmínky pro vedení řízení (např. pohřešovaný se navrátí), ale návrhovač přesto trvá na projednání věci a nesouhlasí se zastavením řízení dle § 16 ZŘS.

2.4.1 Opravné prostředky

Proti usnesení okresního soudu o prohlášení člověka za nezvěstného je přípustné odvolání dle § 201 a násl. OSŘ a to i tehdy, neuvedl-li odvolatel přes výzvu odvolací důvod (§ 28 odst. 3 ZŘS). Během odvolacího řízení mohou účastníci navrhnout nové důkazy a skutečnosti a to i v případě, že je neuváděli před soudem prvního stupně (§ 28 odst. 1 ZŘS). V odvolacím řízení se tak uplatní princip úplné apelace. Odvolací soud přezkoumá napadené rozhodnutí po stránce skutkové (může sám vnést nové skutečnosti a důkazy do řízení) i právní. J. Křiváčková považuje z hlediska právní jistoty účastníků řízení a předvídatelnosti soudního rozhodování takovýto projev a vliv zásady vyšetřovací v nesporných řízeních za jednoznačně rušivý element. Druhým dechem však dodává, že uvedené pojetí lze odůvodnit povahou nesporných řízení a zvýšeným veřejným zájmem na těchto věcech.⁵⁴

Nejsou vyloučeny ani mimořádné opravné prostředky v podobě žaloby pro zmatečnost (§ 29 ZŘS) a dovolání (§ 30 odst. 1 ZŘS). Je pravidlem, že žaloba pro zmatečnost má přednost před dovoláním (§ 230 odst. 2 OSŘ).

Proti usnesení není možné podat žalobu na obnovu řízení, protože samotný fakt, že se změnila okolnosti (nezvěstný se navrátí, jmenuje správce jmění nebo o sobě podá zprávu), má za následek pozbytí účinků rozhodnutí ze zákona (§ 68 NOZ).⁵⁵ Není tedy řízení, které by bylo třeba obnovovat.

V případě řádných (28 odst. 2 ZŘS) i mimořádných opravných prostředků (§ 29, § 30 odst. 2 ZŘS) je soud vázán mezemi přezkumu v návrhu, neboť řízení nelze zahájit bez návrhu. Zahájení, průběh a rozhodování jednotlivých řízení se řídí OSŘ.

2.4.2 Účinky rozhodnutí

Soud v rozhodnutí uvede den, kdy nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti (§ 66 odst. 1 NOZ). Zákon postup soudu blíže nespécifikuje, je však zřejmé, že stanovený den by měl vycházet ze skutkových zjištění, učiněných v řízení. V úvahu může přicházet kterýkoliv den mezi okamžikem zmizení a posledním dnem lhůty, poskytnuté vyhláškou k tomu, aby se nezvěstný přihlásil nebo kdokoliv jiný o něm podat zprávu. B. Dvořák je toho názoru, že není-li možné při stanovení dne, kdy nastaly účinky prohlášení, vycházet z konkrétního dne zmizení člověka⁵⁶, je vhodným řešením pro určení počátku účinků stanovit poslední den lhůty

⁵⁴ KŘIVÁČKOVÁ: Zjišťování skutkového stavu ..., s. 394.

⁵⁵ K pozbytí účinků rozhodnutí více v kapitole 2.4.3.

⁵⁶ Pozn. Z prostého důvodu, že ze skutkových zjištění tento den nelze zjistit.

z vyhlášky. Nezvěstnému je tím poskytnut delší časový prostor k podání zprávy o svém současném pobytu.⁵⁷

Dle mého názoru se lze ztotožnit se závěrem B. Dvořáka, který prohlášení považuje za konstitutivní rozhodnutí s účinky *ex tunc*. Prohlášení vyvolává účinky v hmotněprávní sféře nezvěstného. Vznik práva jednat bez potřeby projevu vůle nezvěstného je spojen s počátkem nezvěstnosti člověka, který soud určí v rozhodnutí zpětně. Usnesení tak působí do minulosti (*ex tunc*), což hovoří ve prospěch deklaratornosti rozhodnutí. Zákon může stanovit výjimky z tohoto pravidla, ale jsou zde i další argumenty proti konstitutivní povaze rozhodnutí- např. volba méně slavnostní formy rozhodnutí (usnesení).⁵⁸ Nicméně pro právní teorii je stěžejním odlišovacím faktem již zmíněný vliv na hmotné právo, který nevznikne jinak než soudním rozhodnutím, tedy před vydáním neexistoval.

K vyvolání účinků je třeba, aby rozhodnutí nabylo právní moci. Vzhledem k tomu, že usnesení jsou (až na výjimky) vykonatelná bez ohledu na právní moc, nastává tento okamžik současně, a to doručením (§ 171 odst. 2 OSŘ). Vyhotovené usnesení se doručí navrhovateli a opatrovníkovi pohřešovaného, pokud byl jmenován. Od tohoto okamžiku běží účastníkům 15denní lhůta k podání odvolání. S odvoláním však není spojen odkladný účinek vykonatelnosti rozhodnutí, jako je tomu v případě odvolání proti rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého. Další osoby (manžel, obchodní partner) tak mohou za doby nepřítomnosti právně jednat nejenom bez ohledu na projev vůle nezvěstného (§ 67 odst. 1 NOZ), ale i probíhající odvolací řízení. Zákon výslovně neupravuje situace, kdy odvolací soud zruší prohlášení o nezvěstnosti soudu prvního stupně (např. soud prvního stupně neprovedl veškerá potřebná šetření a nezjistil, že nezvěstný leží v kómatu v nemocnici) a mezitím došlo k právnímu jednání za nepřítomnosti nezvěstného, jehož neplatnosti či neúčinnosti by se jinak dle § 69 NOZ nemohl dovolávat. Zda se ustanovení § 69 NOZ vztahuje i na procesní pochybení soudu, kdy prohlášení sice krátce účinky vyvolalo, ale následně bylo zrušeno, není jasné.

Pravomocné usnesení se zároveň zapisuje do evidence obyvatel dle § 3 odst. 3 písm. s) zákona č. 133/2000, o evidenci obyvatel a rodných čísel (dále jen „ZEO“) a je závazné *erga omnes* (§ 27 ZŘS).

Osoba prohlášená za nezvěstnou je nadále právní osobností ve smyslu § 23 NOZ oproti prohlášení člověka za mrtvého, kdy právní osobnost zaniká. I když se její osobní status

---

⁵⁷ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER: *Občanský zákoník ...*, s. 461.

⁵⁸ Tamtéž.

změnil, nadále je subjektem práva, nezaniká její manželství, účast v obchodních společnostech a její majetek není předmětem dědictví.

Od okamžiku nabytí účinků rozhodnutí již nadále není potřeba aktivního jednání nezvěstného v situacích, kdy je projev jeho vůle vyžadován (souhlas, přivolení apod.), kromě záležitostí jeho osobního stavu. Stále je však třeba postupovat s ohledem na zájmy nezvěstného (§ 67 odst. 1 NOZ). Právní jednání učiněné bez potřebného projevu vůle nezvěstného, poté, co opustil bydliště, ale předtím než byl za nezvěstného prohlášen, se považuje za jednání s odkládací podmínkou vydání rozhodnutí. K tomu je třeba bezodkladně podat návrh (§ 67 odst. 2 NOZ)

2.4.3 Pozbytí účinků rozhodnutí

Oproti prohlášení člověka za mrtvého, kdy soud zruší předchozí rozsudek za podmínek § 57 ZŘS, není obdobná možnost soudního rušení usnesení o prohlášení člověka za nezvěstného v zákoně výslovně upravena. Nicméně NOZ přesto upravuje pozbytí účinků usnesení o prohlášení člověka za nezvěstného za situace, kdy se nezvěstný navrátí, jmenuje správce svého jmění nebo je soudním rozhodnutím stanoven den jeho smrti (§ 68 NOZ).

Dle J. Švestky dojde k zániku účinků prohlášení za nezvěstného také v případě, kdy nezvěstný o sobě hodnověrným způsobem podá zprávu. Zákon s tímto jednáním zánik účinků výslovně nespojuje (§ 68 NOZ), přesto odpadne jedna z podmínek prohlášení podle § 66 NOZ a lze tedy s tímto názorem souhlasit.⁵⁹ Prohlášení pozbývá účinků ze zákona, není třeba soudního rozhodnutí.

Ke zrušení rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého postačí jakýkoliv důkaz o životě člověka (§ 76 odst. 1 NOZ). V takovém případě je potřeba vydání nového soudního rozhodnutí (§ 57 ZŘS).

Návrat nezvěstného nebo jmenování správce jmění jsou ve své podstatě faktické úkony a je diskutabilní, zda mají mít za následek zrušení účinků prohlášení člověka za nezvěstného bez dalšího. Důvodová zpráva sice vyžaduje mimo pouhého návratu i „faktické ujmoutí se svých záležitostí“ a k § 68 NOZ dále uvádí, že na návrh nezvěstného soud deklaruje zrušení prohlášení (s účinky ex nunc), k podání návrhu nezvěstného však nezavazuje.⁶⁰ Otázkou je, zda institut takové důležitosti jako je nezvěstnost, k jejímuž prohlášení je potřeba soudní řízení a která je předmětem evidence obyvatel, by měl být tak lehce zrušitelný.

---

⁵⁹ ŠVESTKA, Jirí. In DVORÁK: *Občanské právo hmotné...*, s. 235.

⁶⁰ Důvodová zpráva k § 66-70 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve verzi sněmovního tisku č. 362/0.

3 PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO DLE NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

„*Smrt je konečná čára za vším*“ (Horatius, 65-8 př. n. l.). Prostá slova římského básníka vystihují význam smrti pro člověka. Připomínají nám, že člověk není nesmrtelný a bez ohledu na to, kolik za svůj život naváže různorodých vztahů (sociálních, rodinných, právních atd.), všechny jednoho dne skončí. Některé (spojené s jeho osobou) zaniknou okamžikem smrti zůstavitele, jiné přechází na jeho dědice, případně na stát (vztahy majetkové povahy). Určení okamžiku smrti člověka je zásadní pro vznik a zánik práv a povinností dalších subjektů. Může přitom dojít k případům, kdy se smrt člověka nebude jevit jako jistá (nenajde se tělo), ale jen jako vysoce pravděpodobná (§ 71 odst. 1 NOZ). I s touto skutečností se musí právo vypořádat a stanovit, jak se bude v podobných případech postupovat. Výsledkem tohoto procesu je vydání rozhodnutí⁶¹, což je zásahem natolik závažným, že zákonodárce by měl být zvláště důkladný při koncipování ustanovení zákona, které smrt upravují. Některé následky spojené s mylným prohlášením člověka za mrtvého později nelze napravit (srov. § 76 odst. 1 NOZ).

Předchozí právní úprava přitom nečinila rozdíly mezi důkazem a domněnkou smrti. Celková úroveň úpravy v zákoně byla nedostatečná (§ 7 odst. 2 OZ). Zákonodárce nedostatky vzal na vědomí a NOZ již oba právní pojmy nesměšuje dohromady. Nelze-li tělo ohledat běžným způsobem, prohlásí člověka za mrtvého soud na základě důkazu smrti (§ 26 odst. 2 NOZ) nebo domněnky smrti (§ 71 odst. 1 NOZ).

3.1 SMRT ČLOVĚKA

Obvykle se smrt člověka prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla stanoveným způsobem (§ 26 odst. 1 NOZ.). Veřejnou listinou je list o prohlídce zemřelého [§ 86 odst. 1 písm. a) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování], který vyplní zasahující lékař. Postup při úmrtí člověka je stanoven v § 83 a násl. ZZS. Prohlídka těla zemřelého se provádí vždy a jejím účelem je zjistit smrt člověka, čas a pravděpodobnou příčinu smrti a učinit závěr, zda bude provedena pitva (§ 84 odst. 1 ZZS).

Podobně jako ostatní vědní obory, nepůsobí ani právo izolovaně. Naopak využívá ke spolupráci jiných vědních disciplín. Otázky života a smrti jsou odedávna předmětem zkoumání mnoha z nich (např. filozofie, teologie apod.). Pro účely práva jsou podstatné

---

⁶¹ Pozn. Dle § 26 odst. 2 NOZ nebo § 71 odst. 1 NOZ.

zejména medicínské poznatky, z nichž zákonodárce čerpá při konstituování právních předpisů, stejně jako soud vychází z lékařských záznamů při vydávání rozhodnutí.⁶²

3.1.1 Smrt biologická

Posláním medicíny (lékařství) je v obecné rovině zachování života člověka, což zahrnuje široké spektrum činností od léčení chorob, jejich prevenci a prodlužování života, až po oddalování smrti a usnadňování odchodu z tohoto světa. K účinnému boji za ochranu zdraví a života před nemocemi a smrtí je potřeba těmto „protivníkům“ porozumět. Z tohoto důvodu musí medicína znalostmi o smrti převyšovat jiné vědní obory. Co je smrt, kdy u člověka nastává, kdy ho lze ještě navrátit zpět k životu apod., jsou otázky, které jsou předmětem lékařského studia a na které by sama právní věda neznala odpovědi.

Některé odborné lékařské poznatky se prostřednictvím zákonodárce promítají do právních předpisů a stávají se právem [srov. § 2 odst. písm. a) a b) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů]. Další (i když nejsou právem) pomáhají soudu při rozhodování (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. prosince 2008, sp. zn. 8 Tdo 1421/2008⁶³).

Medicína na smrt nahlíží jako na postupný proces, zahájený selháním některého životně důležitého orgánu, po němž následuje odumírání dalších částí těla. Rozlišuje smrt klinickou, která nastává při zástavě krevního oběhu, ale nedochází u ní k poškození mozku a lze ji včasným zásahem zvrátit. Oproti tomu smrt biologickou, s níž je spojeno nenávratné poškození mozku, považuje za smrt definitivní.

3.1.2 Smrt z právního hlediska

S ukončením života právo spojuje zánik právní osobnosti (§ 23 NOZ), proto musí právní řád stanovit pravidla pro určení okamžiku smrti. Legální definici obsahuje § 2 odst. 1 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů, podle něhož se smrtí rozumí „*nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene (tzv. cerebrální smrt⁶⁴), nebo nevratná zástava krevního oběhu*“. Díkce ustanovení napovídá, že právo okamžik smrti spojuje se smrtí biologickou. Definice není obecně platná, nicméně NOZ z ní může vycházet, jelikož sám žádnou definici neobsahuje⁶⁵ a zákon to nevylučuje.

---

⁶² Srov. § 2958 a násl. NOZ.

⁶³ Z usnesení: „...*indikace tzv. Tonelliho znaku je nezpochybnitelnou známkou biologické smrti člověka...*“

⁶⁴ VLASTNÍK, Jiří. Právo a smrt. Rodinné listy, 2013, roč. 2, č. 4, s. 3-12.

⁶⁵ Pozn. Což tvůrci NOZ odůvodňují neustálým pokrokem v oblasti medicíny a vymezení okamžiku smrti přenechávají judikatuře (popř. analogicky jiným právním předpisům). BEZOUŠKA, Petr, PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013, s. 29.

Zatímco medicína se zabývá pouze smrtí reálnou, právní pojetí smrti je širší. Zahrnuje případy, kdy není jisté, zda smrt fakticky nastala. Právo musí nalézt vhodné řešení i za situace, kdy není nalezeno tělo, přesto je smrt člověka jistá či vysoce pravděpodobná. Opačný přístup by znamenal nepřipustné odmítnutí spravedlnosti. Ke splnění této povinnosti si vypomáhá konstrukcí právních domněnek a fikcí, což je postup, který v medicíně uplatnit nelze (člověk nemůže být „považován za mrtvého“). Přesto mají medicínské poznatky využití i v takové situaci. Znalecký posudek o tom, zda určitá osoba mohla přežít konkrétní situaci, slouží jako podklad pro soudní rozhodnutí.

3.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA V NOZ

Vzorem úpravy prohlášení člověka za mrtvého v NOZ byla zejména rakouská právní úprava a Civil Code of Quebec. Obě právní úpravy zachovávají jednostupňové řízení o prohlášení člověka za mrtvého. Nezvěstnost upravují pouze jako faktický stav, s nímž však spojují obdobné hmotněprávní účinky jako má nezvěstnost deklarovaná dle NOZ (viz kapitola 2.4.2). Od tohoto pojetí zákonodárce v NOZ ustoupil z obavy před možností prohlášení za mrtvého člověka, který je naživu. Dvoustupňové řízení toto riziko snižuje.

Podle nové právní úpravy lze smrt člověka konstatovat dvěma způsoby - na základě důkazu smrti (§ 26 NOZ) a domněnky smrti (§ 71 odst. 1 NOZ). Oproti předchozí úpravě, která oba právní pojmy zaměňovala⁶⁶ (§ 7 odst. 2 OZ), nová úprava lépe vyhovuje právní doktríně.

3.2.1 Důkaz smrti

Důkazem lze prokázat smrt člověka, lze-li ohledat jeho tělo (§ 26 odst. 1 NOZ), případně se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá (§ 26 odst. 2 NOZ). Závěr o jistotě smrti člověka může učinit pouze soud na základě provedeného dokazování v řízení, zatímco ohledání těla a zápis matriční události do knihy úmrtí je věcí orgánů veřejné správy. Okolnosti, které povedou k závěru o smrti člověka, mohou být různé povahy - letecké a jiné dopravní katastrofy, požáry domů, zřícení do rokle apod. Obecně půjde o události, které člověk v zásadě nemohl přežít, přičemž je zároveň prokázáno, že byl jejich účastníkem (např. nastoupil na palubu letadla).

---

⁶⁶ Což činily i některé soudy, které přistoupily k prohlášení člověka za mrtvého až v případě, že byla v řízení najisto prokázána jeho smrt. Dlouhodobá nezvěstnost ani vysoký věk nebyly zárukou, že k prohlášení dojde. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 762/2011.

E. Dobrovolná se zabývá otázkou, zda je možné smrt člověka podle § 26 odst. 1 NOZ prokázat i jiným způsobem než úmrtním listem po prohlídce těla zemřelého. Přitom se domnívá, že to možné je, za situace, kdy chybí potřebné dokumenty, neboť k úmrtí došlo v zahraničí a úmrtní list není k dispozici. Za důkazní prostředek poslouží jiné listiny, výpovědi svědků, medicínské posudky atd.⁶⁷ Dle mého názoru se však toto pojetí blíží dokazování v řízení, prohlašuje-li soud za mrtvého člověka dle § 26 odst. 2 NOZ a provádění uvedeného dokazování před správním orgánem zasahuje do soudní pravomoci. Výklad § 26 odst. 1 NOZ by měl být restriktivní, neboť přesně stanovuje obecný postup, jakým se prokazuje smrt člověka. Veřejnou listinu vymezuje § 567 NOZ, na jehož základě by se dalo uvažovat o možnosti prokázání smrti jinými veřejnými listinami, nikoli však výpověďmi svědků či medicínskými posudky.

Důkaz smrti podle § 26 odst. 2 NOZ je nevyvratitelnou právní domněnkou neboli právní fikcí (užití spojení „platí“). Nelze ho vyvrátit důkazem opaku, ale může být napaden protidůkazem, který prokáže neexistenci skutečnosti, která domněnku založila. Takovým protidůkazem je zjištění, že se událost (např. letecká katastrofa), při níž měl člověk prohlášený za mrtvého zemřít, nestala nebo se událost sice stala, ale daná osoba při ní nezemřela (např. byla delší dobu v kómatu).

3.2.2 Domněnka smrti

Na návrh osoby, která prokáže právní zájem, může soud prohlásit za mrtvou osobu, o níž lze mít důvodně za to, že zemřela (§ 71 odst. 1 NOZ). Zákon si tímto způsobem pomáhá v situacích, kdy není možné ohledání těla zemřelého a zároveň není postaveno najisto, že by daný člověk zemřel. Domnělá smrt člověka se v tomto případě jeví pouze jako vysoce pravděpodobná, a to na základě dlouhodobé neznámosti. Je nerozhodné, zda se jedná o neznámost faktickou (§ 74 odst. 1 NOZ) nebo deklarovanou soudním rozhodnutím (§ 73 NOZ). Neznámý člověk se ani nemusel účastnit události, při níž byl jeho život ohrožen (§ 75 NOZ). Všechny tyto okolnosti mají vliv na délku ochranné doby, po níž lze neznámého prohlásit za mrtvého, tj. 3, 5 a 7 let. Domněnku smrti však může založit libovolná z nich.

Na rozdíl od důkazu smrti jsou stanoveny přísnější podmínky: neznámost, dodržení ochranné doby a absence zpráv o životě člověka. Ani při splnění všech podmínek nelze s jistotou tvrdit, že bude vydáno prohlášení člověka za mrtvého. Poslední slovo patří soudu a závisí na jeho uvážení, zda na základě provedených důkazů deklaruje smrt.

---

⁶⁷ DOBROVOLNÁ, Eva. In LAVICKÝ: *Občanský zákoník I ...*, s. 187.

Nezvěstnost a domněnka smrti jsou úzce spjaty, jak napovídá již sama systematika NOZ, kde jsou oba instituty řazeny za sebe. Nezvěstnost, byť o ní lze nově rozhodnout i samostatně, nepřestala plnit svou dřívější funkci faktického stavu jako důvodu pro prohlášení člověka za mrtvého. Toto pojetí je logické, neboť nelze-li najisto učinit závěr o smrti člověka, je třeba domněnku založit na jiných skutečnostech, z nichž je několik let trvající nezvěstnost podstatným argumentem pro obavy o život zmizelého.⁶⁸

Prohlášení člověka za mrtvého na základě domněnky přichází v úvahu rovněž u nesvéprávných osob, k čemuž lze dospět gramatickým výkladem jednotlivých ustanovení. Zatímco deklarovaná nezvěstnost vyžaduje jako podmínku svéprávnost (§ 66 odst. 1 NOZ) dosaženou zletilostí, uzavřením manželství nebo přiznanou soudem, faktická nezvěstnost je možná i u nesvéprávných. Zákon stanovuje pravidlo, že osoby, které se staly nezvěstnými před dosažením 18. roku života, lze prohlásit za mrtvé až po uplynutí 25 let od jejich narození (§ 74 odst. 2 NOZ). Tímto však nepřipouští prohlášení pouze ve vztahu k nezletilým dětem, nikoliv osobám omezeným na svéprávnosti, které by jinak nebylo možno prohlásit za mrtvé nikdy.

Vydání prohlášení je přípustné až po dodržení zákonem předepsané ochranné doby. Její délka je odvislá od skutečnosti, která ji založila (viz kapitola 4.1).

Další podmínkou pro prohlášení člověka za mrtvého je absence zpráv o životě nezvěstného. Informace o nezvěstném mohou pocházet z různých zdrojů - svědectví lidí, sociálních sítí, orgánů veřejné zprávy apod. Zjišťování, kdy se objevila poslední zpráva o nezvěstném, z níž lze usuzovat, že byl naživu, je předmětem soudního dokazování. Živí lidé navazují zpravidla kontakty se svým okolím, užívají internet či mobilní telefon, v nejkrajnějším případě se alespoň občas objeví ve společnosti (např. pro doplnění zásob). To se týká nedobrovolně nezvěstných, osob vědomě zmizelých i obětí trestných činů. Oproti tomu mrtvola člověka, pokud není delší dobu nalezena, může časem zmizet (rozložit se) a tudíž o ní nebudou žádné zprávy.

Závěr o pravděpodobnosti smrti musí být podložen adekvátními důkazy. Soud je povinen celý případ řádně vyšetřit (§ 21 ZŘS) a dodržovat zásadu materiální pravdy (§ 20 odst. 1 ZŘS). Pokud existují důkazy, že nezvěstný je naživu nebo jsou pochybnosti o jeho smrti, soud návrhu nevyhoví a zamítne ho. Materiální pojetí řízení však nemůže na soud nakládat

---

⁶⁸ Není však argumentem jediným. Soud při svém rozhodování musí zvažovat další skutečnosti (např. věk a zdravotní stav pohřešovaného) s ohledem na okolnosti případu. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4326/2008.

nereálné požadavky. Úplný skutkový stav je zpravidla nezjistitelný, proto postačí skutková zjištění, o nichž nelze mít důvodné pochybnosti.⁶⁹

Užití spojení „má se za to“ zakládá vyvratitelnou právní domněnku, která platí do doby, než je prokázán opak.⁷⁰ Je možné vyvrátit skutková zjištění soudu důkazy, ze kterých lze vyvodit, že člověk zemřel dříve nebo později, anebo že je stále naživu (§ 76 NOZ).

---

⁶⁹ WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, MACKOVÁ: *Civilní právo procesní ...*, s. 249.

⁷⁰ WINTEROVÁ: *Civilní právo procesní ...*, s. 254 - 255.

4 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO A JEHO VZTAH K ŘÍZENÍ O NEZVĚSTNOSTI

Nová procesní úprava v ZŘS reflektuje na hmotněprávní úpravu v NOZ, která důsledně rozlišuje důkaz (§ 26 odst. 2 NOZ) a domněnku smrti (§ 71 až 76 NOZ). Nezvěstnost již nadále není pouhým právním pojmem, se kterým se v řízení o prohlášení za mrtvého operovalo. To však neznamená, že pro řízení nemá význam. Nezvěstnost se uplatní jako podmínka pro vydání rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého a dále jako skutečnost významná pro stanovení délky čekací doby. S řízením souvisí i řízení o určení data smrti, které bylo z větší části převzato z ustanovení § 194a OSŘ, platného a účinného ke dni 31. 12. 2013.⁷¹

4.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ

Řízení o prohlášení člověka za mrtvého je možno zahájit i bez návrhu, na základě důkazu smrti (§ 26 odst. 2 NOZ) nebo pouze na návrh, kdy má být člověk prohlášen za mrtvého na základě domněnky smrti (§ 55 ZŘS). Soud odmítne návrh, který nesplňuje stanovené náležitosti⁷², je nesrozumitelný či neurčitý a navrhovatel ho přes výzvu neopraví či nedoplní (§ 43 OSŘ).

Na rozdíl od řízení ve věcech nezvěstnosti je k podání návrhu na prohlášení člověka za mrtvého nutno dodržet zákonem stanovenou čekací dobu. Dodržení uvedené doby není potřeba, podáváme-li návrh na základě důkazu smrti. K podání návrhu z důvodu domněnky smrti je dodržení čekací doby závazné a soud nemůže rozhodnout před jejím uplynutím.

Na druhou stranu zákon nezmiňuje, jak by měl soud postupovat za situace, kdy je návrh podán předčasně. K. Čuhelová a Z. Pondikasová se kloní k řešení, které praktikovala prvorepubliková úprava (§ 5 zákona č. 20/1883 ř. z.), podle níž soud řízení přerušil do doby, než mohl o návrhu rozhodnout, tj. do uplynutí čekací doby.⁷³ Tento názor nezastává K. Hamuláková, podle níž by měl soud s ohledem na nesplnění hmotněprávní podmínky návrh zamítnout. Jedná se o návrhový typ řízení a navrhovatel by si tedy měl dodržení čekací doby ohlídat.⁷⁴ Dle mého názoru se ideální řešení skrývá někde uprostřed. Při absenci právní úpravy by zvolení nejvhodnějšího řešení mělo podléhat soudnímu uvážení. Bylo by asi

⁷¹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 289.

⁷² Srov. náležitosti návrhu kapitola 2.1.

⁷³ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ: *Občanský zákoník I ...*, s. 360.

⁷⁴ HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 47.

nelogické zamítat návrh, který byl podán měsíc před uplynutím čekací doby, když soud stejně není schopen⁷⁵ v tak krátké době rozhodnout v merituu věci.

Sám zákon časový úsek, po jehož uplynutí lze podat návrh na zahájení řízení, označuje jako dobu nikoliv jako lhůtu (§ 73 NOZ). Pro používání termínu doba hovoří i definice v důvodové zprávě, kdy „dobou se rozumí časový úsek, jehož uplynutím zaniká právo nebo povinnost bez dalšího, aniž se vyžaduje projev vůle“, kdežto „lhůtou se označuje časový úsek stanovený k uplatnění práva u druhé strany“.⁷⁶ Časový úsek, stanovený § 73 až 75 NOZ, není spojen s uplatněním práva, ale jeho marným uplynutím vzniká právo podat návrh k soudu. A to navzdory faktu, že v jiné části důvodová zpráva označuje tento časový úsek mylně za lhůtu.⁷⁷

Čekací doba není pro všechny případy jednotně stanovena. Ustanovení NOZ rozlišuje čekací dobu 3, 5 a 7, s ohledem na skutečnosti, rozhodné pro její počátek. Základní je stanovena v § 73 NOZ a je 5 letá. Postupuje se podle ní za situace, kdy bylo vydáno prohlášení o nezhvěstnosti a z okolností plynou vážné pochybnosti o tom, zda je nezhvěstný naživu. Od základní můžeme odlišovat čekací doby zvláštní, stanovené § 74 odst. 1 a § 75 NOZ pro zvláštní případy a speciální (§ 74 odst. 2 NOZ), určené k ochraně nezletilých osob. Podle zvláštních ustanovení postupujeme v případě, že nebylo vydáno prohlášení o nezhvěstnosti a nezhvěstný opustil bydliště, nepodal o sobě zprávu a není známo místo jeho pobytu (§74 odst. 1 NOZ) nebo byl účastníkem události, při níž byl v ohrožení života větší počet osob (§ 75 NOZ). V takových případech je čekací doba 7 letá, respektive 3 letá.

Počátek běhu čekací doby připadá ve všech případech na poslední kalendářní den roku, v němž byl člověk prohlášen nezhvěstným (§ 73 NOZ) nebo v němž se objevila poslední zpráva, že je nezhvěstný naživu (§ 74 odst. 1 a § 75 NOZ). Konec lhůty pak připadne na den, který se číslem shoduje se dnem, kterým vznikla skutečnost rozhodná pro její počátek (§ 605 odst. 2 NOZ). Počátek i konec čekací doby tedy vždy připadne na den s datem 31. prosinec, přičemž odlišovat je bude pouze jiný rok.

Zvláštní ochranná doba se poskytuje osobám, které se staly nezhvěstnými před dosažením věku 18 let. Osoby nezletilé nemohou být prohlášeny za mrtvé před uplynutím roku, v němž uplyne 25 let od jejich narození (§ 74 odst. 2 NOZ). Speciální ochrana nezletilých byla do NOZ zavedena po vzoru rakouské právní úpravy.⁷⁸ Kromě ní ustanovení čerpá inspiraci z

---

⁷⁵ Pozn. Průměrná délka soudního řízení se u jednotlivých soudů liší, proto by měl každý soud posoudit situaci individuálně.

⁷⁶ Důvodová zpráva k § 600-608 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve verzi sněmovního tisku č. 362/0.

⁷⁷ Důvodová zpráva k § 71-76 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve verzi sněmovního tisku č. 362/0.

⁷⁸ Tamtéž.

obecného zákoníku občanského (dále jen „OZO“), který vyšší míru ochrany odůvodňuje častou dlouhodobou absencí zpráv o mladých lidech oproti lidem pokročilejšího věku, kteří žijí usazenějším stylem života.⁷⁹

Rakousko upravuje prohlášení za mrtvého ve zvláštním zákoně č. 23/1951 (dále jen „ZPM“). Zvláštní ochrana se v ZPM nevztahuje výhradně k nezletilým, ale ke všem případům dle § 3 odst. 1 ZPM, který stanovuje obecné podmínky pro prohlášení za mrtvého.⁸⁰ Nezletilé však lze prohlásit za mrtvé dle § 4 ZPM (zmizení za války nebo jiného ozbrojeného konfliktu) nebo podle § 5 ZPM (zmizení při potopení lodi nebo zřícení letadla), k nimž se zvláštní ochrana § 3 odst. 2 ZPM nevztahuje.

Naproti tomu český zákonodárce rozšířil ochranu nezletilých na celé řízení o prohlášení člověka za mrtvého, čímž prakticky znemožnil nezletilé prohlásit za mrtvé. Není zřejmé, zda jednal s úmyslem nebo si pouze špatně vyložil rakouskou právní úpravu.

Příčinu zavedení ochrany důvodová zpráva nezmiňuje. Účelem institutu prohlášení nezvěstného za mrtvého je snaha dát do souladu faktický stav se stavem právním. Fakticita stavu spočívá v dlouhodobé nezvěstnosti při absenci jakýchkoliv zpráv o stavu nezvěstného a jeho pobytu. Z právního hlediska je potřeba tuto absenci nějakým způsobem vyřešit. Z tohoto pohledu se mi jeví přemíra ochrany pouze na základě věku jako přehnaná. Existuje mnoho možných situací, při nichž se osoby mohou stát nezvěstnými, přičemž přežití dospělého, zkušenějšího jedince je pravděpodobnější, než přežití nezletilého, třeba ještě malého dítěte (např. ocitnutí se na opuštěném ostrově při ztroskotání). V jiných případech zase na věku vůbec nezáleží (např. přírodní katastrofy). Neobstojí ani historický argument, že mladí lidé se často toulají světem, aniž bychom o nich měli zprávy. V dnešní době, kdy se vzdálenosti zkracují, není problém dát o sobě vědět prakticky odkudkoliv během několika minut, a to nejenom úmyslně (telefonem, emailem), ale i nevědomky (umístěním fotek na sociální síti).

Mylné prohlášení nezletilého za mrtvého by navíc většinou nemělo tak neblahé právní důsledky jako prohlášení dospělého. Nezletilí neuzavírají až na výjimky manželství (§ 672 odst. 2 NOZ), registrované partnerství nemohou uzavřít vůbec (§ 4 odst. 4 písm. a) zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství) a jejich majetek většinou tvoří to, co jim dali rodiče. Proto, i kdyby se několik let po jejich prohlášení za mrtvé ukázalo, že jsou naživu,

---

⁷⁹ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ: *Občanský zákoník I ...*, s. 360.

⁸⁰ Pozn. Dle § 3 odst. 1 ZPM lze prohlásit za mrtvého člověka, jestliže uplynulo 10 let od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva o jeho životě. V případě osob, které v době zmizení již dovršily 80 let, se čekací doba zkracuje na 5 let. K tomu § 3 odst. 2 ZPM přidává podmínku, že k prohlášení podle odst. 1 nemůže dojít před koncem roku, v němž by pohřešovaný dovršil 25 let. O nezletilých osobách se ustanovení nezmiňuje.

nebude pro ně návrat do starého života tak obtížný jako pro dospělého jedince, jehož bývalá manželka se znovu provdala a jeho obchodní společnost již vlastní někdo jiný.

Ustanovení bude komplikovat život osobám, které mají vůči nezletilému právní závazky (např. povinnost platit alimenty). Dalším naopak umožní pobírat státní příspěvky na dítě dávno zmizelé.⁸¹ Problémem může být i citové strádání rodičů a jiných příbuzných, kteří nebudou moci dlouhá léta udělat definitivní tečku za bolestivou ztrátou dítěte.

Zákonodárce zřejmě vycházel z faktu, že za nezletilé ve většině případů právně jednají zákonní zástupci, aniž by bral v potaz, že i nezletilí mohou vlastnit majetek, který podléhá výhradně jejich správě. Schopnost obživy a obstarávání vlastních záležitostí (tedy i správy majetku) je ostatně jednou z podmínek přiznání svéprávnosti dle § 37 odst. 1 NOZ.

Civilní pravomoc soudů zakládá § 2 odst. 1 písm. b) ZŘS. Pro řízení v prvním stupni je věcně příslušný okresní soud (§ 3 odst. 1 ZŘS). Místně příslušným je soud, který byl naposledy obecným soudem toho, jenž má být prohlášen za mrtvého (§ 54 ZŘS). Věcně a místně příslušným bude stejný soud, který rozhodoval (popř. by rozhodoval) o prohlášení člověka za nezvěstného.

4.2 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ

Definici účastníků uvádí § 6 ZŘS, který je obecným ustanovením pro všechna řízení podle ZŘS. Řízení o prohlášení člověka za mrtvého neobsahuje speciální úpravu účastenství oproti řízení o prohlášení nezvěstnosti. Pro identifikaci účastníků zákon rozlišuje případy, kdy je možno řízení zahájit i bez návrhu (§ 6 odst. 1 ZŘS) a kdy pouze na návrh (§ 6 odst. 2 ZŘS). Řízení lze zahájit bez návrhu na základě důkazu smrti, v případě pouhé domněnky smrti je nutný návrh. Je tedy nutné rozlišovat, na základě jakého žalobního důvodu je řízení zahájeno.

Zahajuje-li se řízení z důvodu domněnky smrti, měl by být účastníkem navrhovatel a ten, kterého za účastníka označuje zákon (§ 6 odst. 2 ZŘS). Ustanovení § 54 až § 58 ZŘS však nikoho neoznačuje, proto nelze použít definici účastníků podle § 6 odst. 2 ZŘS. K. Hamuláková uvádí, že za současného stavu, kdy výslovné zakotvení okruhu účastníků řízení absentuje, budou účastníky všech řízení o prohlášení člověka za mrtvého navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 ZŘS). Jedná se pouze o dočasné řešení a zákonodárce by v budoucnu měl uzákonit pro oba typy řízení samostatný okruh účastníků.⁸²

---

⁸¹ KINDL, Milan. Nezvěstní, pozor! [online]. dockindl.cz, 18. 5. 2013 [citace 20. 3. 2014]. Dostupné na <<http://dockindl.cz/nezvestni-pozor>>.

⁸² HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 43.

Navrhovatelem v řízeních zahajovaných na základě domněnky smrti je osoba, která má na věci právní zájem⁸³ (§ 71 odst. 1 NOZ) nebo státní zastupitelství (§ 8 odst. 2 ZŘS), které je navíc oprávněno vstoupit do řízení (§ 8 odst. 1 písm. e) ZŘS). K prokazování právního zájmu se vztahuje zásada projednací, oproti dokazování v dalším průběhu řízení, kde se uplatní vyšetřovací princip. Neprokáže-li navrhovatel právní zájem, soud návrh zamítne.

V řízeních, která se zahajují na základě důkazu smrti, nemusí vždy navrhovatel vystupovat. Soud může řízení zahájit z vlastní iniciativy a v takovém případě nebude navrhovatelem.

Účastníkem bude samozřejmě člověk, který má být v řízení prohlášen za mrtvého⁸⁴ (§ 71 odst. 1 NOZ). Jelikož se domnělý mrtvý nemůže za daných okolností osobně účastnit řízení (v opačném případě by nebyl důvod řízení vést), soud mu jmenuje opatrovníka dle § 29 odst. 1 OSŘ, pokud tak již neučinil v samostatném řízení dle § 44 a násl. ZŘS (ve spojení s § 465 odst. 1 NOZ). Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla osobu blízkou, výjimečně advokáta. Jinou osobu může jmenovat pouze s jejím souhlasem (§ 29 odst. 4 OSŘ). Opatrovník vystupuje v řízení vlastním jménem a hájí zájmy opatrovance. V případě jmenování osoby blízké je nutné posuzovat možný střet zájmů.⁸⁵

Dalšími účastníky jsou osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Těmi budou zejména manžel nezvěstného, jeho nezletilé děti či rodiče, případně jeho dědicové nebo jiní právní nástupci.⁸⁶ Pokud se z nějakého důvodu neúčastní řízení od počátku, soud je přibere do řízení usnesením, jakmile se o této skutečnosti dozví. Proti takovému usnesení není odvolání přípustné (§ 7 odst. 1 ZŘS). Soud naopak ukončí účast osoby, o jejichž právech a povinnostech se v řízení nejedná (např. v řízení se ukáže, že potencionální dědic vůbec dědit nemá).

4.3 PRŮBĚH ŘÍZENÍ A FÁZE DOKAZOVÁNÍ

Po zahájení řízení předseda senátu připraví jednání tak, aby zpravidla bylo možné věc rozhodnout při jediném jednání (§ 114a OSŘ). Zastaví řízení pro neodstranitelný nedostatek podmínek řízení (§ 103 odst. 1 OSŘ). Návrh, který přes výzvu navrhovatel neopravil či

---

⁸³ K pojmu právní zájem více v kapitole 1.2.

⁸⁴ Pozn. Tato osoba musí být v řízení řádně identifikována, aby jí nebylo možné zaměnit s jinou osobou. Navrhovatel je povinen v návrhu uvést alespoň takové okolnosti, které soudu umožní, aby vlastním šetřením během řízení mohl obstarat zbylé údaje, potřebné k řádné identifikaci nezvěstného. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004.

⁸⁵ Soud odpovídá za to, že jím jmenovaný opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Je také povinen zprostit funkce opatrovníka, který své povinnosti v řízení zanedbává, nevykonává nebo je koná nedostatečně. Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 194/11.

⁸⁶ DOLEŽAL, Marek. In JIRSA: *Občanské soudní řízení ...*, s. 171.

nedoplnil a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, odmítne (§ 43 OSŘ). Soud nevede přípravné jednání (§17 ZSŘ) a stejně tak nelze jakýmkoliv jiným způsobem zkoncentrovat řízení (např. kvalifikovanou výzvou dle § 114b odst. 1 OSŘ). Považuje-li to soud za vhodné, svolá k přípravě a projednání věci jiný soudní rok (§ 18 ZŘS).

K projednání věci samé soud nařídí jednání (§ 19 ZŘS).

V rámci dokazování soud nejprve zkoumá existenci právního zájmu navrhovatele. Neprokáže-li navrhovatel právní zájem, soud návrh zamítne.⁸⁷

Při dalším postupu bude soud zkoumat splnění hmotněprávních předpokladů pro vydání prohlášení člověka za mrtvého. Na tyto okolnosti se již vztahuje zásada vyšetřovací, kdy odpovědnost za skutkový stav přechází na soud. Soud je povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí. Není přitom omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci (§ 20 odst. 1 ZŘS). Soud provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány (§ 21 ZŘS). Tím není dotčeno právo účastníků uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 ZŘS). Účastníci jsou povinni strpět výsledek, je-li to třeba ke zjištění skutkového stavu (§ 22 ZŘS). Oproti řízením sporným není takovýto důkaz považován za subsidiární, ale často je primárním důkazním prostředkem.⁸⁸

Zvláštní péči zákon věnuje nezletilým, kterým je soud povinen poskytovat potřebné informace a poučovat je o důsledcích soudního rozhodnutí (§ 20 odst. 4 ZŘS). V řízení o prohlášení člověka za mrtvého zpravidla nezletilé osoby vystupovat nebudou. Soud je může přibrat do řízení na základě § 7 odst. 1 ZŘS, jedná-li o jejich právech a povinnostech (např. dědicové po nezvěstném otci). Mohou být i navrhovateli, pokud prokáží právní zájem na věci.

Na rozdíl od řízení o prohlášení člověka za nezvěstného právní úprava řízení o prohlášení za mrtvého nezavazuje soud k vydání vyhlášky, kterou by vyzval „nezvěstného“, aby se ve lhůtě přihlásil. A to navzdory faktu, že v předchozí úpravě tato povinnost zakotvena byla (§ 196 OSŘ, platného a účinného do 31. 12. 2013). S ohledem na zásadu vyšetřovací to může být problém zejména v případě, že neproběhlo řízení o nezvěstnosti a soud prohlašuje za mrtvého člověka nezvěstného fakticky.⁸⁹ Vzhledem k tomu, že právní úprava vydání vyhlášky nezakazuje, jeví se její použití vhodné s ohledem na řádné zjištění skutkového stavu.⁹⁰

---

⁸⁷ K prokazování právního zájmu viz kapitola 2.3.

⁸⁸ Důvodová zpráva k § 21 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0

⁸⁹ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER: *Občanský zákoník ...*, s. 471.

⁹⁰ HAMULÁKOVÁ, Klára. In SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních ...*, s. 118-119.

Odpadne-li důvod pro vedení řízení (např. nezvěstný se navrátí), soud řízení zastaví i bez návrhu (§ 16 ZŘS). Řízení, které bylo zahájeno na návrh z důvodu domněnky smrti, je však možné zastavit pouze se souhlasem navrhovatele. Trvá-li navrhovatel na pokračování v řízení, soud návrh zamítne, což nemá za následek překážku věci rozsouzené, změní-li se okolnosti.⁹¹

4.4 ROZHODNUTÍ

Prohlášení člověka za mrtvého je rozhodnutím o osobním stavu. Soud proto ve věci samé rozhoduje rozsudkem (§ 56 odst. 1 ZŘS). Návrh zamítne, neprokáže-li navrhovatel právní zájem na věci nebo nejsou splněny hmotněprávní předpoklady pro vydání prohlášení. Jinak prohlásí člověka za mrtvého. V rozsudku zároveň určí den, který platí za den smrti člověka, případně den, který nezvěstný zřejmě nepřežil (§ 56 odst. 2 ZŘS).⁹²

Soud by měl v souladu s dikcí § 23 ZŘS rozhodnout o nákladech řízení. V případě řízení o prohlášení člověka za mrtvého na základě důkazu smrti, které lze zahájit i bez návrhu, je stanoveno, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Výkladový problém nastane, rozhodoval-li soud v řízení na základě domněnky smrti, které je návrhovým typem řízení (§ 55 odst. 1 ZŘS). V takovém případě lze dojít k závěru, že účastník, který měl plný úspěch ve věci, má právo na náhradu nákladů řízení (§ 142 odst. 1 OSŘ). Otázkou pak je, komu soud uloží povinnost náklady řízení uhradit. Prohlášením za mrtvého přestává být člověk právní osobností ve smyslu § 15 odst. 1 NOZ a tudíž nemůže nabývat žádná práva a povinnosti. V konečném důsledku tedy soud může přiznat náhradu nákladů řízení pouze v případě, že navrhovatel neměl ve věci úspěch a ustanovení § 23 ZŘS tak směřuje výhradně proti navrhovateli.⁹³

Stejně jako ve všech jiných řízeních podle ZŘS, nelze ani v řízení o prohlášení člověka za mrtvého vydat rozsudek pro uznání, rozsudek pro zmeškání, ani platební rozkaz (§ 25 odst. 2 ZŘS), což souvisí s materiálním pojetím řízení.

4.4.1 Opravné prostředky

Proti rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého je odvolání přípustné (§ 201 OSŘ) ve lhůtě 15 dnů od doručení písemného vyhotovení rozsudku (§ 204 odst. 1 OSŘ). Rozhodnutí je odvolacím soudem přezkoumatelné, i když v návrhu není uplatněn odvolací důvod (§ 28 odst. 3 ZŘS). V odvolacím řízení je možno uvádět i nové důkazy a skutečnosti, které účastník neuvedl v předchozím řízení (§ 28 odst. 1 ZŘS).

⁹¹ K postupu při odpadnutí podmínky řízení více v kapitole 2.2.

⁹² K odmítnutí návrhu kapitola 4.1, k zastavení řízení kapitola 4.3.

⁹³ Srov. náhrada nákladů v řízení o prohlášení člověka za nezvěstného (viz kapitola 2.4).

Vyloučeno není podání žaloby pro zmatečnost (§ 229 OSŘ) a dovolání (§ 236 odst. 1 OSŘ). Žaloba na obnovu řízení (§ 230 odst. 2 OSŘ) je vyloučena, neboť vyskytnou-li se nové důkazy či skutečnosti, svědčící o tom, že je nezvěstný dosud naživu, soud zruší své rozhodnutí i bez návrhu (§ 57 ZŘS).

4.4.2 Zrušení a změna rozhodnutí

Zjistí-li soud, že člověk prohlášený za mrtvého je stále naživu nebo alespoň žil v den, od kterého dosud neuplynula lhůta pro možnost prohlášení nezvěstného za mrtvého, zruší i bez návrhu své předcházející rozhodnutí (§57 ZŘS). Zrušení rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého působí zásadně s účinky *ex tunc*, tj. jako by soud člověka za mrtvého vůbec neprohlásil.⁹⁴

Na druhou stranu, zjistí-li soud pouze skutečnosti, které vedou k závěru, že rozhodnutím bylo stanoveno mylné datum smrti, postačí rozsudek v tomto ohledu změnit a není potřeba ho celý rušit (§ 58 ZŘS). Nové okolnosti mohou svědčit o tom, že člověk prohlášený za mrtvého zemřel jiného dne, než je ten stanovený v rozsudku nebo se tohoto dne nemohl dožít, případně se prokáže, že tento den přežil.⁹⁵

4.4.3 Účinky rozhodnutí

Výrok rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého je závazný *erga omnes* (§ 27 ZŘS), čímž vznikají práva a povinnosti dalším osobám (viz kapitola 5.2).

Rozsudek dle § 26 odst. 2 NOZ má deklaratorní charakter, soud jím potvrzuje skutečnost, která nastala v minulosti. Rozhodnutí dle § 71 a násl. NOZ je oproti tomu konstitutivní povahy, tj. soud jím zakládá právo.⁹⁶ S rozdílností obou skutkových podstat, na jejichž základě soud vydává rozhodnutí, je spojeno problematické určení počátku účinků. K deklaratorním rozhodnutím se obecně vážou účinky *ex tunc* (od okamžiku, kdy právní skutečnost nastala), kdežto konstitutivní působí *ex nunc* (od právní moci rozhodnutí). Zákon však může stanovit výjimku z pravidla.⁹⁷

J. Dvořák má za to, že tam, kde je znakem skutkové podstaty právní normy smrt člověka, nemělo by co do účinnosti této normy být rozhodné, zda jde o smrt skutečnou nebo presumovanou na základě pravomocného soudního rozhodnutí. Prohlášení člověka za mrtvého tedy zakládá právní následky ke dni, který je v něm uveden jako den smrti (*ex tunc*).

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 29 Cdo 990/2006.

⁹⁵ Srov. k vlivu nových okolností na pozůstalostní řízení viz kapitola 5.2.

⁹⁶ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER: *Občanský zákoník ...*, s. 471.

⁹⁷ Srov. Dle § 66 odst. 1 NOZ soud uvede v rozhodnutí den, kdy nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti.

Od toho je třeba odlišit právní jednání, učiněná před nabytím právní moci prohlášení, ale zároveň po dni, který soud stanovil za den smrti.⁹⁸ Opačný názor zastává K. Hamuláková, která v prohlášení spatřuje účinky ex nunc. Vychází přitom z dosavadní judikatury NS⁹⁹ a s ohledem na právní jistotu, kdy zákon účinky prohlášení výslovně neupravuje.¹⁰⁰ Její názor je zřejmě v souladu s úmyslem zákonodárce, který stanovil v některých případech zpětnou účinnost prohlášení (např. zánik manželství a registrovaného partnerství dle § 71 odst. 1 NOZ). Pokud by zamýšlel, aby všechna prohlášení člověka za mrtvého měla účinky ex tunc, nestanovil by je výslovně v zákoně (zřejmě jako výjimky z obecného pravidla).

Pravomocný rozsudek prohlášení za mrtvého se zapisuje do knihy úmrtí [§ 21 odst. 2 písm. b) matričního zákona] a je podnětem pro zahájení pozůstalostního řízení.

4.5 ŘÍZENÍ O URČENÍ DATA SMRTI

Řízení o určení data smrti je zcela výjimečným druhem řízení, které je zahajováno za situace, kdy matriční úřad nemůže dohledat datum smrti určitého člověka a tuto skutečnost oznámí soudu. Datum smrti člověka je významnou právní skutečností, která se promítá do jeho osobních a majetkových poměrů (např. dědická posloupnost v řízení o pozůstalosti).¹⁰¹

Právní úprava § 59 až 64 ZŘS je z velké části přejata z předchozí úpravy § 194a a násl. OSŘ. Po obsahové stránce doznala úprava minimálních změn posunu a spíše reaguje na systematické a terminologické (smrt, člověk, jmenování opatrovníka) změny v NOZ.¹⁰²

4.5.1 Zahájení řízení

Soud zahajuje řízení z úřední povinnosti na základě podnětu od matričního úřadu podle jiného právního předpisu (§ 60 ZŘS). Jiným právním předpisem je myšlen zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení (dále jen „MatrZ“). Ustanovení § 22 odst. 3 MatrZ zavazuje matriční úřad k povinnosti informovat soud, nelze-li ani po opětovném šetření zjistit datum úmrtí¹⁰³ fyzické osoby. Dle K. Hamulákové může (i přes výslovné znění § 60 ZŘS) vedle matričního úřadu učinit podnět každý, kdo má právní osobnost (§ 23 NOZ).¹⁰⁴

Otázkou je, zda je soud oprávněn řízení zahájit i z vlastní činnosti (bez podnětu) nebo na návrh. K. Hamuláková zastává názor, že to možné je. Vychází přitom z ustanovení § 13 odst.

⁹⁸ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER: *Občanský zákoník ...*, s. 472.

⁹⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 990/2006.

¹⁰⁰ HAMULÁKOVÁ, Klára. In SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních ...*, s. 120.

¹⁰¹ KUBEŠOVÁ, Silvia. In WINTEROVÁ, MACKOVÁ: *Civilní právo procesní ...*, s. 380.

¹⁰² Důvodová zpráva k § 59-64 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0

¹⁰³ Pozn. Matriční zákon stále používá termín úmrtí v rozporu s novou terminologií NOZ (smrt).

¹⁰⁴ HAMULÁKOVÁ, Klára. In SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních ...*, s. 124.

1 ZŘS, který uvádí, že řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh, což v tomto případě není. Z ustanovení dále vyplývá, že všechna řízení dle ZŘS je možné zahájit na návrh. V souladu s tímto výkladem může být navrhovatelem (srov. § 64 ZŘS) osoba, která prokáže na změně data smrti právní zájem¹⁰⁵. Oproti tomu K. Svoboda je zastáncem tzv. dělené pravomoci mezi matriční úřad a soud, kdy stanovení data smrti je primárně v pravomoci matričního úřadu (§ 21 odst. 2 MatrZ). Až s podáním podnětu tato pravomoc přechází na soud. Absence podnětu ze strany matričního úřadu je nesplněním podmínky řízení, jako je tomu v případě absence návrhu na zahájení řízení¹⁰⁶.

Matriční úřad před podáním podnětu provádí vlastní vyšetřování (§ 22 odst. 3 MatrZ), do něhož by soud zahájením řízení zasáhnul. Na znění § 13 a § 60 ZŘS je patrný výkladový nesoulad. Nelze s jistotou říci, zda se jedná o úmysl zákonodárce nebo nevhodně zvolené právní pojmy (podnět nerovná se návrh). Přesto dle mého názoru není v rozporu s účelem úpravy, aby soud počkal se zahájením řízení do skončení vyšetřování matričního úřadu, které teprve ukáže, zda je soudní řízení nutné. Při současné zahlcenosti českých soudů se to naopak jeví jako vhodné.

Civilní pravomoc (§ 2 odst. 1 písm. b) ZŘS) a věcná příslušnost (§ 3 odst. 1 ZŘS) se nemění oproti předchozím řízením.

Místně příslušný k zahájení řízení je soud, v jehož obvodu je sídlo matričního úřadu, který oznámil soudu, že nelze zjistit datum smrti člověka (§ 59 NOZ). Zápis do knihy úmrtí se provádí na základě listu o prohlídce zemřelého (§ 21 odst. 2 písm. a) MatrZ) nebo pravomocného rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou (§ 21 odst. 2 písm. b) MatrZ).

Pro vymezení účastníků se užije třetí definice účastenství v § 6 odst. 1 ZŘS. Účastníky řízení tak jsou navrhovatel¹⁰⁷ a osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Účastníkem nebude osoba, o jejímž datu smrti se v řízení jedná, neboť nemá právní osobnost a s tím spojenou procesní subjektivitu (§ 19 OSŘ). Soud přibere do řízení účastníka, o jehož právech a povinnostech se v řízení jedná. Naopak ukončí účast osoby, o jejichž právech a povinnostech se v řízení nejedná (§ 7 ZŘS).

Státní zastupitelství je oprávněno vstoupit do řízení (§ 8 odst. 1 písm. f) ZŘS), nemůže však podat návrh na zahájení řízení.

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 125.

¹⁰⁶ SVOBODA, Karel. In SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních ...*, s. 26.

¹⁰⁷ Pozn. Bude záležet, ke kterému výkladu se soudy přikloní. Podle výkladu K. Svobody navrhovatel v řízení nebude vystupovat (viz předchozí odstavce).

4.5.2 Zastoupení

Ustanovení, upravující zastoupení zemřelého, se dočkalo pouze terminologických změn, které však lépe vystihují povahu institutu a z hlediska teorie jsou přesnější. Po obsahové stránce se nic nemění ve srovnání se starou úpravou. Dle § 194a odst. 1 OSŘ platného a účinného do 31. 12. 2013 soud ustanovil opatrovníka zemřelému, tedy osobě, která není právní osobností dle § 23 NOZ a nemá ani procesní subjektivitu. Nová úprava řeší tento nesoulad vhodnější formulací textu ustanovení. Nově tak soud „jmenuje“ opatrovníka k ochraně oprávněných zájmů zemřelého v řízení (§ 61 ZŘS). Z textu vyznívá, že opatrovník není jmenován osobě zemřelé, ale jejím zájmům, které na rozdíl od zemřelého smrtí nezanikají.

4.5.3 Průběh řízení

Po zahájení řízení soud vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem vyzve každého, kdo zná okolnosti, z nichž lze zjistit datum smrti člověka nebo které by k takovému zjištění mohly vést, aby o nich ve lhůtě 1 měsíce podal zprávu soudu. Lhůta počíná běžet od uveřejnění vyhlášky na úřední desce soudu (§ 62 odst. 1 ZŘS). Ve srovnání se starou právní úpravou (§ 194a odst. 2 OSŘ ve znění zákona č. 241/13 Sb.) došlo ke zkrácení lhůty ze dvou měsíců na jeden, což povede k urychlení řízení. Jiný vhodný způsob výzvy soudu zahrnuje veškerou činnost, která je způsobilá k získání informací o datu smrti člověka - televizní zpravodajství, tisk, sociální sítě (nejméně nákladné). Pro vyšší efektivitu může soud výzvu zaměřit podle místa, kde osoba zemřelá pobývala (je-li mu to známo) před svou smrtí (např. regionální zpravodajství a noviny, místní rozhlas apod.).

Obsahové náležitosti vyhlášky stanovuje § 62 odst. 2 ZŘS. Soud ve vyhlášce uvede podstatné okolnosti případu, dále poslední den lhůty a zároveň oznámí, že po jejím vypršení určí datum smrti člověka.

V mezidobí soud provádí vlastní vyšetřování, potřebné k určení data smrti (§ 62 odst. 1 ZŘS). Po vypršení lhůty nařídí jednání ve věci samé (§ 19 ZŘS), na kterém provádí dokazování (§ 122 odst. 1 OSŘ), aby mohl po jeho ukončení rozhodnout. Obecně je průběh stejný jako v předcházejících řízeních. Uplatní se stejné zásady (materiální pravdy, oficiality, vyšetřovací i arbitrárního pořádku), nevede se přípravné jednání (§ 17 ZŘS).

4.5.4 Rozhodnutí

Po uplynutí lhůty, uvedené ve vyhlášce, rozhodne soud rozsudkem (§ 63 odst. 1 ZŘS), kterým návrh zamítne nebo určí den, který platí za den smrti člověka (§ 63 odst. 2 ZŘS).

Odpadne-li důvod pro vedení řízení (např. datum smrti není neznámé), soud řízení zastaví (§ 16 ZŘS).

Nová právní úprava přináší změnu ve formě rozhodnutí v meritu věci. Podle staré úpravy v § 194a odst. 4 OSŘ ve znění zákona č. 241/13 Sb., soud po uplynutí lhůty vydal usnesení. Důvodem této změny je dle důvodové zprávy „skutečnost, že se jedná o velmi závažný zásah do právní jistoty s rozsáhlými hmotněprávními důsledky“. Proto byla zvolena přísnější forma rozhodnutí, která lépe vystihuje tuto závažnost.¹⁰⁸

Soud rozhodne samostatným výrokem o náhradě nákladů řízení, i když žádné náklady nevzniknou (§ 155 odst. 1 OSŘ). Pro rozhodnutí o nákladech řízení se neuplatní zásada úspěchu ve věci, neboť § 23 ZŘS stanovuje pravidlo, podle něhož v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení. Soud však výjimečně může náhradu nákladů přiznat, odůvodňují-li to okolnosti případu.

Rozsudek pro uznání, rozsudek pro zmeškání a platební rozkaz nejsou ani zde přípustné (§ 25 odst. 2 ZŘS).

Účinky nastávají dnem, který soud v rozsudku určil za den smrti člověka (§ 63 odst. 2 ZŘS). Rozsudkem určené datum smrti člověka zapíše matriční úřad do knihy smrti (§ 21 odst. 1 písm. a) MatrZ). Tento akt může mít značný vliv zejména v pozůstalostním řízení, kde způsobilost dědit často závisí na tom, zda určitý člověk přežil jiného člověka (srov. § 1479 NOZ).

Rozsudek o určení data smrti člověka má deklaratorní charakter.¹⁰⁹ Soud jím deklaruje skutečnost (datum smrti), která zde byla již před vydáním rozhodnutí. Práva a povinnosti, spojená s okamžikem smrti člověka, vznikla okamžikem samotné smrti a soud tuto právní skutečnost potvrzuje od určitého data svým rozhodnutím.

Vyjde-li později najevo, že skutečný den smrti člověka je odlišný ode dne určeného v rozsudku dle § 63 ZŘS, soud rozsudek změní nebo ho zruší, pokud nebyly od počátku splněny hmotněprávní podmínky. Tento postup může navrhnout i osoba, která na věci prokáže právní zájem (§ 64 ZŘS).

4.6 VZÁJEMNÝ VZTAH ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO/MRTVÉHO

Před účinností NOZ a ZŘS neexistovalo v podstatě samostatné řízení o nezvěstnosti. Nezvěstnost byla pouze právní pojmem v rámci řízení o prohlášení za mrtvého, kde byla

---

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k § 59-64 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0

¹⁰⁹ K podání opravných prostředků viz kapitola 2.4.1.

chápana jako faktický stav a podmínka pro to, aby mohl být člověk prohlášen za mrtvého. Soud ji nedeklaroval rozhodnutím, v řízení plnila roli legislativní zkratky (obdobně jako pohřešovaný v ZŘS). Tak mohl soud při splnění podmínek § 196 OSŘ ve znění zákona č. 241/13 Sb. po uplynutí jednoroční lhůty rozhodnout o prohlášení za mrtvého i bez návrhu.

S účinností od 1. 1. 2014 vzniklo řízení o nezhvěstnosti jako samostatný druh řízení bez závislosti na řízení o prohlášení člověka za mrtvého. Procesní návaznost byla zachována, nicméně už není možno v řízení postupovat jako by se jednalo o celek. Řízení o nezhvěstnosti má vlastní hmotněprávní i procesní úpravu.

Nezhvěstnost je jednou z hmotněprávních podmínek pro to, aby mohl být člověk prohlášen za mrtvého (§ 72 NOZ). Deklarovaná nezhvěstnost má vliv na délku čekací doby, po níž je možné vydat rozsudek o prohlášení člověka za mrtvého. Člověka, který byl prohlášen za nezhvěstného, lze prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí pěti let počítaných od konce roku, v němž došlo k prohlášení za nezhvěstného (§ 73 NOZ). Pokud k prohlášení nedošlo a člověk se stal nezhvěstným tím, že opustil bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje, prodlužuje se čekací doba na 7 let (§ 74 odst. 1 NOZ). V případě nezhvěstných účastníků událostí, při nichž byl v ohrožení větší počet osob, se naopak čekací doba zkracuje na 3 roky (§ 75 NOZ).

Prohlášení za nezhvěstného pozbývá účinků dnem, který platí za den smrti nezhvěstného (§ 68 NOZ).

5 PRÁVNÍ NÁSLEDKY PROHLÁŠENÍ

Prohlášení ve věcech nezvěstnosti a smrti vyvolávají v rovině právní nemalé následky. Zatímco deklarovaná nezvěstnost působí zejména v majetkové sféře, kde nejsou důsledky tolik závažné, prohlášení za mrtvého zasahuje přímo do osobních práv člověka, čímž mu případný návrat do předešlého života výrazně ztěžuje.

Výrok rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého zavazuje erga omnes (§ 27 ZŘS). Od toho se odvíjí vznik a zánik práv a povinností třetích stran, které nemusí vystupovat v řízení. Oproti tomu usnesení o prohlášení nezvěstnosti osobní stav člověka nemění a forma rozhodnutí nespĺňuje podmínky § 27 ZŘS, přesto je závazné pro každého při posuzování právních jednání podle § 67 odst. 1 NOZ.

5.1 PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA NEZVĚSTNÉHO

Povinností ministerstva vnitra je zavést údaj o deklarované nezvěstnosti do informačního systému evidence obyvatel [§ 3 odst. 3 písm. s) zákona o evidenci obyvatel]. Informační systém slouží výhradně potřebám státních orgánů (srov. § 3a odst. 2, § 4 odst. 2 zákona o evidenci obyvatel) a není veřejně přístupný.

Od právní moci prohlášení se při posuzování jednání, k nimž je jinak potřeba souhlasu, přivolení, odevzdání hlasu či jiného obdobného konání osoby prohlášené za nezvěstnou, k této potřebnosti nepřihlíží¹¹⁰ (§ 67 odst. 1 NOZ). Vyloučeny jsou záležitosti osobního stavu, kde je nadále vyžadován projev vůle nezvěstného (např. § 810 odst. 1 NOZ). K. Hamul'áková se zabývá otázkou, na které případy se vztahuje potřeba souhlasu, přivolení či obdobného konání. Projevu vůle nezvěstného není potřeba za situace, kdy to vyžaduje přímo zákonné ustanovení. Dle § 714 odst. 1 NOZ může manžel spravovat SJM nad rámec běžných záležitostí bez souhlasu nezvěstného manžela. Obdobně se bude postupovat i v jiných zákonných případech (srov. § 1895 odst. 1, § 1936 odst. 1 NOZ). Účinky § 67 odst. 1 NOZ aplikuje i na právní jednání, kde byl požadavek souhlasu, přivolení či obdobného úkonu zaveden dřívějším projevem vůle subjektů soukromoprávních vztahů (např. smlouvou nebo obchodními zvyklostmi).¹¹¹ S tímto názorem nelze než souhlasit, neboť jde v souladu s účelem právní úpravy nezvěstnosti, kterým je umožnit třetím stranám spravovat majetkové a jiné právní vztahy za nepřítomnosti nezvěstného. Pro splnění tohoto účelu je nerozhodné, zda

¹¹⁰ Současné znění § 67 odst. 1 NOZ je velmi snadno zneužitelné a vyvolává otázku, zda se tento institut v navržené podobě vůbec slučuje s ústavním pořádkem ČR. VLASTNÍK, Jiří. Některé připomínky k návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 18, č. 11, s. 34.

¹¹¹ HAMULÁKOVÁ, Klára. In KŘIVÁČKOVÁ: *K pojetí člověka ...*, s. 22-23.

požadavek udělení souhlasu pramení ze zákona, smlouvy či jiného právně závazného jednání. Převážná dispozitivita norem NOZ dovoluje stranám ujednat si práva a povinnosti odchylně od zákona (§ 1 odst. 2 NOZ). Vyloučení aplikace § 67 odst. 1 NOZ ve vztahu k smluvním a jiným ujednáním by znamenalo, že některé právní vztahy bude možné spravovat bez souhlasu nezvěstného a jiné nikoliv.

Určitým hmotněprávním korektivem je povinnost přihlížet k zájmům nezvěstného, což je pojem značně benevolentní k třetím osobám, které si ho mohou vyložit po svém. Obchodní partner může prodat obchodní společnost pod její tržní hodnotou s argumentem, že situace na trhu je špatná a bude se nadále zhoršovat, proto chce zabránit dalším ztrátám. Ve skutečnosti mu byla kupujícím slíbena utajená majetková účast ve společnosti (formou anonymních akcií). Existuje řada možných jednání, která mohou poškozovat práva nezvěstného, přitom jednajícím osobám bude obtížné po návratu prokazovat, že nebrali ohledy na zájmy nezvěstného. Navíc porušení povinnosti nemá za následek neplatnost právního jednání, pouze zakládá právo na náhradu škody.¹¹²

Práva a povinnosti, které nezvěstný nabyl před svým zmizením, nezanikají. Při jejich plnění je nutno postupovat s ohledem na vzniklou situaci. Dlužník je oprávněn složit předmět plnění do soudní úschovy (§ 1953 odst. 1 NOZ). Věřitel se může žalobou domáhat splnění závazku, nesplní-li dluh za nezvěstného jiná osoba (§ 1935 NOZ). Soudní rozhodnutí je exekučním titulem, kterým věřitel může uspokojit svoji pohledávku na majetku nezvěstného.

Důvodová zpráva¹¹³ i § 66 odst. 1 NOZ („opustí bydliště“) pohlíží na nezvěstnost jako na stav, za který si člověk může primárně sám. Nezohledňují však situace, kdy se lidé stanou nezvěstnými nikoliv vlastní vinou či dokonce proti své vůli. Oproti zahraničním právním úpravám (např. čl. 113 CC) není s prohlášením za nezvěstného automaticky spojeno jmenování opatrovníka pro správu majetku. Soud může v samostatném řízení (§ 44 až 49 ZŘS) jmenovat opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem (§ 465 odst. 1 NOZ). Tento procesní postup však není obligatorní a podléhá soudnímu uvážení. Zákonná ochrana § 67 odst. 1 NOZ, která působí po vydání prohlášení, je povrchní a nedostatečná. Proto i následky prohlášení působí veskrze negativně pro nezvěstného, takřka jako jakási forma trestu za nezvěstnost.¹¹⁴

---

¹¹² ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 40.

¹¹³ Z důvodové zprávy k § 66 – 70 NOZ: „...člověk je odpovědný za své chování a řádný stav rodinných, zaměstnaneckých, podnikatelských a jím podobných poměrů...“

¹¹⁴ Pozn. Institut nepřihlížení k vůli nezvěstného dle § 67 odst. 1 NOZ. Stejně tak § 1953 odst. 1 NOZ, podle nějž jdou účelně vynaložené náklady, spojené s náhradním plněním k tíži věřitele.

5.2 PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO

Pravomocným rozsudkem o prohlášení člověka za mrtvého zaniká jeho právní osobnost (§ 23 NOZ). Tento člověk již nadále není subjektem právních vztahů, tj. ztrácí způsobilost mít práva a povinnosti (§ 15 odst. 1 NOZ). Prohlášením manžela za mrtvého zaniká manželství dnem stanoveným v rozsudku jako den smrti, totéž platí o registrovaném partnerství (§ 71 odst. 2 NOZ). Mohou být zahájeny úkony v pozůstalostním řízení atd.

Prohlášením člověka za mrtvého končí jeho účast ve všech právních vztazích (soukromých i veřejnoprávních¹¹⁵), ve kterých vystupoval. Práva a povinnosti z těchto vztahů přechází na jeho právní nástupce (majetková práva) nebo zanikají (osobnostní práva) za podmínky, že nebyla uznána či uplatněna u orgánu veřejné moci (1475 odst. 2 NOZ).

Vyjde-li později najevo, že člověk prohlášený za mrtvého, je naživu, nebude se k prohlášení přihlížet. Manželství ani registrované partnerství se v takovém případě neobnoví (§ 76 odst. 2 NOZ). Avšak zejména pro pozůstalostní řízení mají tyto okolnosti zcela zásadní vliv. Soud zruší rozhodnutí o pozůstalosti a řízení zastaví, ukáže-li se, že zůstavitel žije (§ 191 odst. 1 ZŘS). Po právní moci usnesení soud učiní opatření k obnovení zůstavitelových práv a povinností (§ 191 odst. 2 ZŘS). Okolnosti, které mají za následek změnu data smrti v rozsudku, mohou mít vliv na dědickou posloupnost (§ 1633 odst. 1 NOZ).

---

¹¹⁵ Pozn. Mj. končí účast zemřelého na sociálním zabezpečení (§ 3 odst. 1 zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení).

ZÁVĚR

Nezvěstnost a smrt dozajista patří k nejsmutnějším okamžikům v životě člověka a zasahují do života jemu i dalším osobám, které přichází minimálně na čas (popř. trvale) o osobu blízkou, živitele, obchodního partnera apod. Právní vztahy, které po sobě nezvěstný/zemřelý zanechává, je potřeba spravovat i za jeho nepřítomnosti, případně určit právní nástupce zemřelého. Situaci však značně komplikuje fakt, že osobní stav člověka je nejistý¹¹⁶ a právo si musí vypomáhat právními domněnkami a fikcemi, což může v případě omylu způsobit nežádoucí následky. Zejména pak návrat domněle „zemřelého“ vnáší do právních vztahů nejistotu. Na druhou stranu právo nemůže ponechat uvedené situace bez ochrany a musí se s nimi vypořádat i přes všechna rizika.

V diplomové práci jsem se zabýval řízeními ve věcech nezvěstnosti a smrti, která jsou nově upravena v § 50 až 64 ZŘS. Povahově se jedná o nesporná řízení, která zahrnují řízení o prohlášení člověka za mrtvého, řízení o určení data smrti a nově také řízení o prohlášení člověka za nezvěstného. Rozsah právní úpravy v ZŘS je minimální, zaměřuje se na výjimky od obecné úpravy. Z toho důvodu bylo třeba pracovat s obecnou částí ZŘS, NOZ i OSŘ, kde byla řízení upravena do 31. 12. 2013.

V úvodu jsem si stanovil za cíl vytvořit ucelený přehled o stávající právní úpravě řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti. V práci jsem zkoumal procesní a hmotněprávní stránky problematiky, odděleně i ve vzájemných souvislostech. K tomu jsem předkládal závěry různých odborníků na danou problematiku, relevantní judikaturu i vlastní názory. Nyní zhodnotím právní úpravu řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti a její nedostatky. V rámci hodnocení úpravy uvedu argumenty, které potvrzují hypotézy, stanovené v úvodu práce - tj. že právní úprava plní účel, k němuž byla vytvořena a zároveň právní řád dostatečně chrání práva pohřešovaného/nezvěstného v soudním řízení.

Nezvěstnost je novým právním institutem, který nenavazuje na předchozí právní úpravu, proto ji nelze porovnat s předchozím stavem. Umožňuje prozatímně upravit majetkové a jiné právní vztahy zmizelé osoby, což zajišťuje jejich řádné fungování i za nepřítomnosti nezvěstného. Celkově lze kvitovat zavedení úpravy nezvěstnosti do českého právního řádu. Nicméně lze nalézt i několik nedostatků, kterými by se zákonodárce měl zabývat. Hned v úvodu lze polemizovat o vhodnosti slovního spojení „opustí bydliště“, které najdeme v § 66 odst. 1 NOZ, a které působí dojmem, že je namířeno proti osobám, které zmizeli dobrovolně. Prohlášení nezvěstnosti pak může být vnímáno jako určitá forma trestu, což je nesprávné

---

¹¹⁶ Pozn. Vyjma případů, kdy dojde k ohledání těla tradičním způsobem.

pojetí. Zákonodárce by měl rovněž zvážit nahrazení institutu nepřihlížení podle § 67 odst. 1 NOZ vhodnější formou ochrany nezvěstného. Současné znění ustanovení hraje ve prospěch třetích osob. Výklad povinnosti „přihlížet k zájmům nezvěstného“ je mnohoznačný a porušení závazku obtížně prokazatelné. Řešením může být zavedení obligatorního (v současnosti podléhá soudnímu uvážení) zahájení opatrovnického řízení podle § 44 a násl. ZŘS (ve spojení v § 465 NOZ), které by navazovalo na vydání prohlášení člověka za nezvěstného, a v němž by nezvěstnému byl jmenován opatrovník pro správu majetku. Nakonec by měl zákonodárce posoudit připuštění prohlášení člověka za nezvěstného ve vztahu k nezletilým osobám. I nezletilé osoby po sobě mohou zanechat značný majetek, který bude potřeba spravovat po jejich zmizení, a na nějž se nebude vztahovat oprávnění zákonných zástupců. Lze zvolit i méně striktní způsob ochrany (např. zpřísnění podmínek). Detailněji by měly být vymezeny účinky, jaké vyvolá akt jmenování správce majetku, který pohřešovaný učinil před svým zmizením. S ohledem na právní jistotu by bylo vhodné uzákonit možnost podání návrhu na zrušení prohlášení člověka za nezvěstného, což se v současnosti dovozuje z důvodové zprávy.

Smrt a stanovení okamžiku smrti jsou z pohledu práva významné skutečnosti, přičemž ne vždy je lze prokázat klasickým způsobem (§ 26 odst. 1 NOZ). Řízení o prohlášení člověka za mrtvého nabízí řešení v situaci, kdy není možné smrt prokázat ohledáním těla. Část práce je věnována důkazu a domněnce smrti, které předchází právní úprava (§ 7 odst. 2 OZ) zaměřovala, čehož se již NOZ nedopouští. Došlo k zavedení čekací doby, po jejímž uplynutí může soud prohlásit člověka za mrtvého na základě domněnky smrti. Vhodně jsou stanoveny tři druhy čekacích dob, které zohledňují různé skutkové situace. Nicméně dle mého názoru je nesprávné zavedení ustanovení § 74 odst. 2 NOZ, které poskytuje absolutní ochranu před prohlášením osobám, které se staly nezvěstnými před dosažením 18 roku věku, a to až do uplynutí roku, v němž uplyne 25 let od jejich narození. Zákonodárce se nechal inspirovat Rakouským zákoníkem, nicméně účel tamní ochrany si vyložil nesprávně. Otevřel tím prostor pro zneužití ochrany (např. na nezletilé bude možno nadále pobírat sociální dávky). Procesní úprava řízení o prohlášení člověka za mrtvého doznala změn oproti předešlému stavu. Zjevným nedostatkem je absence konkrétního řešení situace, kdy je návrh podán předčasně. Schází také speciální ustanovení vymezující okruh účastníků řízení.

Řízení o určení data smrti je v textu věnován minimální prostor z toho důvodu, že se nejedná o příliš časté řízení. Nedostatky vykazuje fáze zahájení řízení, kde nejsou jednoznačně vymezeny pravomoci matričního úřadu, soudu a jiných osob k podání návrhu/podnětu. V konečném důsledku může docházet k dvěma současně vedeným vyšetřováním (soudnímu a matričnímu).

Prohlášení za nezvěstného či mrtvého vážně zasahuje do práv člověka, přičemž některé zásahy jsou trvalé povahy a nelze je následně zvrátit (srov. § 76 odst. 1 NOZ). Je proto nanejvýš žádoucí vyvarovat se potencionálního omylu v řízení. K tomuto účelu a ochraně práv musí právní řád pohřešovanému¹¹⁷ zajistit dostatečnou zákonnou ochranu. Zároveň nelze předpokládat absolutní neomylnost soudů, a proto právní řád musí stanovit rovněž způsob nápravy rozhodnutí, které jsou v rozporu se skutkovým stavem (srov. (§ 68 odst. 2 NOZ, §57 ZŘS).

Úroveň zákonné ochrany jednotlivých právních vztahů je různá, podle úmyslu zákonodárce chránit některé vztahy více než jiné (např. věci veřejné, osobní statut člověka apod.). V řízeních ve věcech nezvěstnosti a smrti soud autoritativně zasahuje do majetkových a jiných práv pohřešovaného, respektive do jeho osobního stavu. Navíc je zde zájem státu, aby se v otázkách smrti postupovalo s nejvyšší možnou opatrností a předcházelo omylům, zejména v případech, kdy smrt není jistá. Zákonná ochrana musí proto být na odpovídající úrovni, aby dostatečně ochránila práva pohřešovaného, ale zároveň nekladla nepřekonatelné překážky pro vydání prohlášení člověka za nezvěstného/mrtvého za situace, kdy se to jeví jako vhodné. V opačném případě by právní úprava nemohla plnit svůj účel.

Hlavní zákonná ochrana, která je společná všem typům řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, spočívá v materiálním pojetí řízení a s tím spojenými nároky na skutkový stav. Soud musí zjistit všechny skutečnosti potřebné pro rozhodnutí (§ 20 odst. 1 ZŘS), nespokojí se se skutkovým stavem, jak mu ho předkládají účastníci řízení. Aktivní vyšetřování soudu má zajistit, že k vydání prohlášení dojde pouze v případech, kdy tomu odpovídají skutkové okolnosti. Zásada materiální pravdy je ještě zdůrazněna principem úplné apelace odvolacího řízení (§ 28 odst. 1 ZŘS). Dalším ochranným prvkem, který má zajistit ochranu práv pohřešovaného, je institut opatrovníka, který zastupuje pohřešovaného v řízení (popř. zájmy zemřelého dle § 61 ZŘS) a jehož jmenuje předseda senátu (§ 29 OSŘ). Výjimkou z pravidla jsou případy, kdy pohřešovaný již opatrovníka má (srov. § 44 ZŘS ve spojení s § 465 NOZ) nebo jeho jmenování není nutné (srov. § 26 odst. 2 NOZ). Na tuto společnou ochranu navazují další ochranné prvky, které se uplatní v jednotlivých řízeních.

V řízení o nezvěstnosti je prvotní ochranou fakt, že i při splnění všech zákonných podmínek nemusí k prohlášení dojít, pokud není podán návrh na zahájení řízení. K tomu je navíc potřeba, aby návrhovač prokázal svůj právní zájem na věci, tj. existenci právních vazeb na pohřešovaného, které je třeba prohlášením vyřešit. Vyšší nároky mají zajistit, že

---

¹¹⁷ V následujících odstavcích, pro účely zhodnocení zákonné ochrany, tímto pojmem souhrnně označuji osoby, proti nimž směřuje návrh na prohlášení člověka za nezvěstného/mrtvého.

k zásahu do práv pohřešovaného bude přistoupeno až v okrajových případech, kdy nebude jiná možnost a zásah bude možné do určité míry ospravedlnit právy třetích osob. Dalším z ochranných prvků je tzv. ediktální lhůta v § 53 odst. 1 ZŘS, před jejímž vypršením nelze člověka prohlásit za nezvěstného. Proto ani absence čekací doby, po níž by mohlo být řízení zahájeno, není na úkor ochrany pohřešovaného, uvážíme-li fakt, že situaci je potřeba řešit bez zbytečných průtahů. Výzva, obsažená ve vyhlášce nebo sdělovacím prostředku, dává pohřešovanému možnost, aby o sobě podal zprávu a zabránil vydání prohlášení.

V řízení o prohlášení člověka za mrtvého má ochranu práv pohřešovaného zajistit dvoustupňové pojetí řízení, kdy zahájení řízení předchází nezvěstnost člověka, ať již deklarovaná nebo faktická. Účelem zavedení nové koncepce je snaha o minimalizaci rizika spojeného s vydáním mylného rozhodnutí. Zároveň dochází k prodloužení ochranné doby z 1 roku (§ 196 odst. 1 OSŘ, účinného ke dni 31. 12. 2013) na 3, 5 a 7 let (§ 75, § 73 a § 74 odst. 1 NOZ), což poskytuje pohřešovanému více času, aby se přihlásil a předešel negativním následkům prohlášení za mrtvého. Naopak by bylo vhodné zavázat soud k vydání vyhlášky, zejména v případech, kdy zahájení řízení nepředcházelo vydání prohlášení za nezvěstného.

Právní úprava řízení o prohlášení člověka za nezvěstného/mrtvého je zaměřena především na pasivní ochranu. S procesní obranou pohřešovaného se nepočítá a zákon se jí snaží předcházet, neboť stav této osoby je předmětem řízení a není možné, aby se osobně ujala vlastní procesní obrany. Odpadnou-li pochybnosti o stavu pohřešovaného, lze vyřešit situaci bez jeho přispění – soud řízení zastaví nebo návrh zamítne.

S ohledem na rozsah diplomové práce nemohlo dojít k úplnému vyčerpání látky. Nevelký prostor je věnován především řízení o určení data smrti. Důraz byl kladen především na procesní část řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti. Z hmotněprávní úpravy jsem se zaměřil na stěžejní otázky, které byly podstatné z hlediska řízení před soudem. K dalšímu výzkumu přenechávám komparaci české právní úpravy řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti s úpravou zahraniční, ochranu nezvěstného a osoby, prohlášené za mrtvou, po skončení řízení a podrobnější rozbor řízení o určení data smrti.

Na základě výše uvedených okolností hodnotím novou právní úpravu řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti v ZŘS a NOZ kladně. Přes několik dílčích nedostatků a nejednoznačných pojmů jsem toho názoru, že úprava splní svůj účel. Navíc působí přehledně a zároveň konzistentně. Ochrana pohřešovaného v řízení je na úrovni, která odpovídá závažnosti prohlášení člověka za nezvěstného/mrtvého. V řízeních ve věcech smrti došlo k celkovému zkvalitnění právní úpravy (oddělení důkazu a domněnky smrti, zvolení vhodnější terminologie). Oproti úpravě řízení o nezvěstnosti také najdeme méně sporných ustanovení,

což je však způsobeno faktem, že navazují na předchozí právní úpravu. Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného přibylo do českého právního řádu po mnohaleté odmlce a z tohoto pohledu je potřeba na něj nahlížet.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOGRAFIE A KOMENTÁŘE

1. BEZOUŠKA, Petr, PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013. 375 s.
2. BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§1 až 200za)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.
3. DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl, (§1 až 200za)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 1072 s.
4. DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 429 s.
5. ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 315 s.
6. JIRSA, Jaromír, DERÉOVÁ, Alena, HAVLÍČEK, Karel. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1. 1. 2015*. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2015. 1079 s.
7. KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 265 s.
8. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654): komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2380 s.
9. MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 649 s.
10. OSINA, Petr. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 236 s.
11. SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 1398 s.
12. SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1032 s.
13. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: Komentář. Svazek I (§1 až 654)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1667 s.
14. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. Část první, Řízení nalézací*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014. 621 s.
15. WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. 751 s.

16. WIPPLINGEROVÁ, Miloslava, ZAHRADNÍKOVÁ, Radka, SPURNÁ, Kristýna. *Zvláštní řízení soudní*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 226 s.
17. ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 565 s.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

1. císařský patent č. 20/1883 Z. ř., o řízení při prohlášení za mrtvého a vedení důkazu smrti
2. Code Civil
3. Civil Code of Quebec
4. rakouský zákon č. 23/1951, o prohlášení za mrtvého
5. zákon č. 133/2000, o evidenci obyvatel a rodných čísel, ve znění pozdějších předpisů
6. zákon č. 100/1931 Sb., o zásadních ustanoveních řízení nesporného, účinný ke dni 19. 6. 1931
7. zákon č. 113/1895 Z. ř., o soudním řízení v občanských rozepřích (civilní soudní řád), účinný ke dni 1. 8. 1895
8. zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 46/1959 Sb. účinném ke dni 1. 9. 1959
9. zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů, ve znění pozdějších předpisů
10. zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
11. zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
12. zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
13. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
14. zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
15. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

ČLÁNKY V PRÁVNÍCH ČASOPISECH

1. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 9, s. 392 – 395.
2. LAVICKÝ, Petr. K chystaným změnám občanského soudního řádu. *Rekodifikace & Praxe*, 2013, roč. 1, č. 3, s. 4 – 8.
3. SVOBODA, Karel. Nový občanský zákoník a jeho vliv na koncepční změny v civilním procesu. *Jurisprudence*, 2013, roč. 22, č. 2, s. 3 – 6.

4. VLASTNÍK, Jiří. Některé připomínky k návrhu občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 18, č. 11, s. 30-36.
5. VLASTNÍK, Jiří. Právo a smrt. *Rodinné listy*, 2013, roč. 2, č. 4, s. 3-12.
6. WINTEROVÁ, Alena. K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky). *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 23-24, s. 836 – 840.

JUDIKATURA

1. nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2004, sp. zn. I. ÚS 553/03
2. nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 2036/08
3. nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 194/11
4. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/99
5. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004.
6. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 25 Cdo 1166/2006
7. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. prosince 2008, sp. zn. 8 Tdo 1421/2008
8. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2010, sp. zn. 25 Cdo 22 Cdo 1974/2008
9. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4326/2008
10. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 762/2011
11. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 26 Cdo 1136/2008
12. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2011, sp. zn. 30 Cdo 311/2011
13. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2008, sp. zn. 29 Cdo 990/2006

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. KINDL, Milan. *Nezvěstní, pozor!* [online]. dockindl.cz, 18. 5. 2013 [citace 20. 3. 2015]. Dostupné na <<http://dockindl.cz/nezvestni-pozor>>.
2. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. *Cestovní ruch v České republice 2013* [online]. mmr.cz, říjen 2014 [cit. 14. 2. 2015]. Dostupné na<<https://www.mmr.cz/getmedia/d1a17123-a642-40c8-af39-1aad80813725/Cestovni-ruch-v-Ceske-republice-2013.pdf?ext=.pdf>>.

DŮVODOVÉ ZPRÁVY

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve verzi sněmovního tisku č. 931/0
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve verzi sněmovního tisku č. 362/0

DALŠÍ ZDROJE

1. ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. 271 s.
2. ZBÍRAL, Robert. *Příručka psaní seminárních a jiných vysokoškolských odborných prací*. Praha: Linde, 2009. 159 s.

SHRNUTÍ

Diplomová práce se zabývá řízeními ve věcech nezvěstnosti a smrti, jak jsou upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Cílem práce je seznámit čtenáře s procesní i hmotnou úpravou, která se váže k těmto řízením a přiblížit mu změny, které v této úpravě nastaly počátkem roku 2014.

Text práce je rozdělen na úvod, vlastní téma práce a závěr. V úvodu je vymezen předmět výzkumu a stanoveny výzkumné otázky. Vlastní téma práce se dále člení na 4 kapitoly, z nichž se první a třetí zabývá hmotněprávní úpravou a druhá se čtvrtou úpravou procesní. Závěr podává zhodnocení aktuálního stavu právní úpravy, doporučuje změny v úpravě a poskytuje odpovědi na výzkumné otázky.

V diplomové práci je pracováno s právními předpisy účinnými ke dni 1. 1. 2014.

SUMMARY

The thesis deals with proceedings to declare a person missing and dead according to the regulation of these proceedings in Special Court Proceedings Act. The objective of the thesis is to apprise the reader with procedural and material legislation that is related to this proceedings and to describe the changes which were introduced to this legislation in the beginning of 2014.

The thesis is divided into three parts: Introduction, Own topic and Conclusion. Subject of research and research questions are determined in Introduction. Own topic is further divided into four chapters. Chapters one and three deal with material legislation and second and fourth chapter include procedural rules. Conclusion evaluates the current status of legislation, recommends changes and provides answers to research question.

Legislation that came into force not later than January 1st 2014 is used in this thesis.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS

domněnka smrti / presumption of death

důkaz smrti / proof of death

nalézací řízení / finding proceeding

nesporné řízení / non-contentious proceeding

nezvěstnost / missing person

občanský soudní řád / civil procedure act

občanský zákoník / civil code

právní zájem / legal interest

prohlášení člověka za mrtvého / declaratory judgment of death

řízení o určení data smrti / proceedings for determining the date of death

smrt člověka / man's death

zákon o zvláštních řízeních soudních / special court proceedings act